

Just a Few of Dolly Dingle's Christmas Presents

Dolly's
New
Paint
Box

Dolly's
New
Sewing
Basket

Xmas
Star
for
Dolly's
Hair

Dolly's
XMAS
Stocking

Dolly's
Hat-
cut on
Dotted Line

Dolly's New Dress For
Christmas Day

Dolly's
Walking
Shoes
And
Stockings

And Slippers

Moda kimliği nasıl inşa etti?

Moda sadece üzerimize yakışanı mı giymek?

Lenin'in 'Stalin vasiyeti' sahte mi?

Feminist değil, Skotusçu: Julia Kristeva

1920'lerden bugüne: Anadolu romanı

Dolly
Dingle

J. D. Drayton.

4 Moda sadece üzerimize yakışanı mı giymek?

9

Lenin'in 'Stalin vasiyeti' sahte mi?

Sadık Güleç

15

1920'lerden bugüne: Anadolu romanı

Emel Aksaç

25

Devletin gözünden 'komonist' Nâzım

Hikmet

Serkan Alan

27

Bourdieu'nun gözünden muhafazakâr'a

bakmak

Kerem Yılmaz

30

Epik bir anlatı: Lefter!

Soner Sert

36

Feminist değil, Skotuşçu: Julia Kristeva

Ahmet Bülent Erişti

Sayı: 45 | Şubat 2019

Yayın Sahibi**AND Gazetecilik ve Yayıncılık,
San. ve Tic. A.Ş. adına**
Vedat Zencir**Genel Yayın Yönetmeni**

Ali Duran Topuz

İcra Kurulu Başkanı ve**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**

Ömer Araz

Yazı İşleri Müdürü

Cennet Sepetci / Anıl Mert Özsoy

Kapak Tasarım

Cennet Sepetci

Kapak Fotoğrafı

Yusuf Sayman

Katkıda BulunanlarEmel Aksaç, Emek Erez, Serkan Alan,
Kerem Yılmaz, Ahmet Bülent Erişti,
Soner Sert, Sadık Güleç**Yönetim Yeri:**Maslak Mahallesi Ahi Evran Cad.
Nazmi Akbacı İş Merkezi 233-234
Sarıyer/İstanbul
Santral (212) 3463601, Faks (212)
3463635

e-mail: info@gazeteduvar.com.tr

Duvar Kitap'ta yayımlanan yazı,
haber ve fotoğrafların her türlü telif
hakkı AND Gazetecilik ve Yayıncılık
Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir. İzin
alınmadan, kaynak gösterilmeden ve
link verilmeden iktibas edilemez.

Merhaba,

Eda Çakmak'ın "Kural Tanımayan Bir Moda Klavuzu" adlı metni, Zeynep Özatalay'ın çizimleriyle keyif alabileceğimiz, aynı zamanda da moda üzerine farklı açılardan düşünüp, tartışabileceğimiz bir okuma deneyimi sunuyor. Moda ve kimlik, modanın benlik inşasındaki yeri, moda ve feminizm, beden politikaları ve moda ilişkisi, sürdürülebilirlik gibi konuları ele alan metin, alternatif giyinme önerileri üzerine de düşündürüyor. Moda yukarıda da bahsettiğimiz gibi insanların ya çok içli-dışlı olduğu ya da burun kıvırdığı, görmezden gelmeye çalıştığı bir kavramı imliyor. Emek Erez'in kaleminden...

Sovyet tarihi konusunda uzman tarihçi Stephen Kotkin'in üç ciltlik Stalin biyografisinin ilk cildi İletişim Yayınları tarafından yayımlandı. Kotkin tarihe 'Lenin'in Vasiyeti' olarak geçen, Stalin'in genel sekreterlikten uzaklaştırılması tavsiyesini verdiği ünlü mektubun sahte olabileceğini iddia ediyor. Sadık Güleç devrim günlerini yazdı.

Gerekli Kitaplar'ın ilk kitabı Lefter'i, yazarı Murat S. Dural'la konuştuk. Fenerbahçeliliği ve öyküleri kamuoyunca bilinen Dural, çalışma biçimini, Fenerbahçe'yi ve Lefter'i Soner Sert'e anlattı.

Sosyolog Aksu Akçaoğlu'nun "Zarif ve Dinen Makbul" adlı çalışması İletişim Yayınları etiketiyle raflarda yerini aldı. Akçaoğlu, Ankara'nın Çukurambar mahallesinde gerçekleştirdiği yaklaşık bir sene süren etnografik çalışmasıyla "burjuva kültürüyle barışık muhafazakâr üst-orta sınıf beğenisi"nin ortaya çıkışının tarihsel ve sosyolojik analizini maharetle gerçekleştiriyor. Kerem Yılmaz inceledi.

Gazeteci Tolga Şardan, Nâzım Hikmet'le ilgili bugüne kadar hiç ortaya çıkmayan devlet içerisindeki resmi yazışmaları "Komonist Masası"ndaki Nâzım Hikmet kitabında derledi. Serkan Alan, Tolga Şardan'la konuştu.

Ahmet Bülent Erişti ve Emel Aksaç bu sayımıza katkıda bulunan diğer isimler oldu.

Marifet iltifata tabidir. İyi okumalar!

Anıl Mert Özsoy

Moda sadece üzerimize yakışanı mı giymek?

Eda Çakmak'ın "Kural Tanımayan Bir Moda Klavuzu" adlı metni, Zeynep Özatalay'ın çizimleriyle keyif alabileceğimiz, aynı zamanda da moda üzerine farklı açılardan düşünüp, tartışabileceğimiz bir okuma deneyimi sunuyor. Moda ve kimlik, modanın benlik inşasındaki yeri, moda ve feminizm, beden politikaları ve moda ilişkisi, sürdürülebilirlik gibi konuları ele alan metin, alternatif giyinme önerileri üzerine de düşündürüyor. Moda yukarıda da bahsettiğimiz gibi insanların ya çok içli-dışlı olduğu ya da burun kıvırdığı, görmezden gelmeye çalıştığı bir kavramı imliyor.

Moda, gündelik yaşamda çok sık kullandığımız, daha çok giyim-kuşam üzerinden ele alınsa da kesinlikli bir tanıma ulaşmanın zor olduğu bir kelime. Giyim üzerinden bu kelimeyi düşündüğümüzde de aklımızda pek çok soru işareti oluşuyor. Çünkü moda tüketim kültürü, beden politikaları, sınıfsal konum gibi pek çok farklı olgu ile düşünölmeye de elverişli. Ne olduğu nasıl yaklaşılması gerektiği ise konuya dair çalışmalarda göröleceği gibi hâlâ tartışılıyor. Çeşitli sebeplerden ilk başta olumsuz anlamları çağırıştırıyor bu kelime ve yüzeysel olarak ele alınıyor. Günümüzde bu konuda çalışanlar olduğunu bilsek bile her zaman böyle olmadığı,

Emek Erez

'Yazar bize moda güzellemesi yapmıyor ya da şöyle giyinirsek böyle olur demiyor, konuyu kesinlikli bir zemine taşımıyor, bir bakıma "moda sistemi" üzerine düşünmeye başlatacak küçük bir harita çiziyor. Ki daha önce bu konuyu ilgi çekici bulmamış olan okur için de giriş metni niteliğinde denilebilir.'

özellikle akademik araştırmalarda konuya pek sıcak bakılmadığını da görüyoruz.

Çünkü Kawamura'nın aktardığı gibi, "Moda ve giyim uzun bir süre boyunca akademik olarak ele alınamayacak konular olarak kalmıştır. Sosyal analistlerin, insanların -yani kendilerinin- nasıl giyindiğinin, süslediğinin, hareket ettiğinin ve bedenleri ile ne jestler yaptıklarının ve kendilerini sakındıklarının ne kadar güçlü olduğunu fark etmelerindeki gönülsüzlükleri. (...) Sadece günümüzde bazı akademik sınırların ufalanmasıyla birlikte, moda ve giyim meseleleri daha isabetle ele alınmaya ve inandırıcı bir biçimde kabul edilmeye başlandı" (Niessen ve Brydon'dan akt., Kawamura, 2016: 26). Buradan yola çıkarak moda üzerine düşündüğümüzde aslında ne kadar kişinin kendisi ile ilgili olduğunu görebiliriz. Alıntıda bahsedilen "gönülsüzlük" meselesinin de daha çok genel-geçer değerlendirmeler, kesin yargılı tavırlarla ilişkili olduğunu hatırlamak gerek. Akademik sınırları neyse ki tüm özneleri kapsamamış ki bugün böylece çeşitli konuları farklı bağlamlarda tartışabiliyoruz ve zihnimizi açan metinlerle karşılaşabiliyoruz moda konusunda olduğu gibi.

Moda kavramı üzerine düşünmemizi sağlayacak bir metin geçtiğimiz günlerde Ayizi Kitap tarafından basıldı. Eda Çakmak'ın "Kural Tanımayan Bir Moda Klavuzu" adlı metni, Zeynep Özatalay'ın çizimleriyle keyif alabileceğimiz, aynı zamanda da moda üzerine farklı açılardan düşünüp, tartışabileceğimiz bir okuma deneyimi sunuyor. Moda ve kimlik, modanın benlik inşasındaki yeri, moda ve feminizm, beden politikaları ve moda ilişkisi, sürdürülebilirlik gibi konuları ele alan metin, alternatif giyinme önerileri üzerine de düşündürüyor. Moda yukarıda da bahsettiğimiz gibi insanların ya çok içli-dışlı olduğu ya da burun kıvırdığı, görmezden gelmeye çalıştığı bir kavramı imliyor. Ama ne olursa olsun dışında kalamıyoruz çünkü insan türü tarihsel süreç içerisinde çeşitli nedenlerle, farklı biçimlerle giyinen bir tür. Bu nedenle çok başka anlamlarda üzerine tartışmayı hak ediyor bana kalırsa ki Eda Çakmak'ın metnin de bu açıdan önemli olduğunu düşünüyorum. Yazar bize moda güzellemesi yapmıyor ya da şöyle giyinirsek böyle olur demiyor, konuyu kesinlikli bir zemine taşımıyor, bir bakıma "moda sistemi" üzerine düşünmeye başlatacak küçük bir harita çiziyor. Ki daha önce bu konuyu ilgi çekici bulmamış olan okur için de giriş metni niteliğinde denilebilir.

MODA BİR KAVRAMLAR SİSTEMİ

Çakmak, modayı bir "kavramlar sistemi" olarak ele alıyor ve bu bir modeli imliyor: Tarz, moda, giysi. Bu sistem tartışmayı tekil bir bağlamdan çıkarıyor. Her ne kadar biz moda denince tüm bu kavramları aynı olarak düşünüyorsak da aslında hepsinin başka bir şeye gönderme yaptığını görüyoruz. Çakmak'a göre tarz dediğimizde, benliğin (o esnada moda olan veya olmayan) giysi,

aksesuar ve güzellik unsurlarını kullanarak inşasını anlıyoruz, moda, tarzın işin içine katarak, değişen, dönüşen ritmini anlatıyor. Giyim ise kısaca bedene yapılan eklentiler anlamında kullanılıyor. Yani tarz dediğimizde daha çok öznenin kendisini işin içine katmasıyla ve kendi benliğini çeşitli aksesuarlarla tamamlamasıyla ilişkili. Modada ise işin içerisine zaman giriyor ve bir süreci belirliyor.

Yazarın “giyim sistemi” olarak tanımladığı bu durum sadece kıyafetlerle ilgili değil anladığımız kadarıyla, dövme, makyaj belki saç stilini de ekleyebileceğimiz farklı parçaları barındıran bir toplam.

İşin tanımlar kısmını bir yana bırakırsak moda kelimesinin aslında sadece bunlarla sınırlı olmadığını görebiliriz. “Moda günlük havanın bir parçası ve daima, bütün olaylarla beraber, değişiyor. Yaklaşan bir devrimi bile giysilerde görebilirsiniz. Her şeyi giysilerde görebilir ve hissedebilirsiniz.” Çakmak’ın Diana Vreeland’tan aktardığı bu cümle aslında çok şey söylüyor. Gerçekten yaşadığımız toplumun günlük havasının kıyafetlere yansması bize politik anlamda bile bir şeyler söyleyebilir. Örneğin; son yıllarda moda sektöründe artan Osmanlı motifli defilelerin içinde bulunduğumuz dönemin havasından bağımsız olduğunu söyleyebilir miyiz? Kısacası, moda aslında yaşamın farklı parçalarına dair bize tartışma sağlayabilecek bir alan.

MODAYI SADECE EKONOMİ TEMELLİ ELE ALMAK

“Günümüzün basit ortak görüşü modanın, bizi daha fazla para harcamaya yönlendirmek için kıyafetleri üretenlerin lehine olan bir komplonun sonucu olduğudur ve pazarı canlandırmak, ticari ilişkilerini geliştirmek için bize yeni modaları dayatanlar da tasarımcılar, hazır giyim imalatçıları ve iş erbabıdır. Bu ekonomik bir açıklamadır ancak sosyolojik değildir” (Kawamura, 2016: 22). Modaya dair en sık duyduğumuz eleştirel yaklaşım Kawamura’nın bahsettiği bu ekonomik açıklamadır ancak yazarın ifade ettiği gibi sosyolojik değildir ve bana kalırsa birçok açıdan da indirgemecidir. Bu moda ekonomiden ve tüketim kültüründen bağımsız olarak anlaşılmalı elbette ancak sadece bu açıdan bakmak konunun başka boyutlarını göremememize sebep olabilir. Moda kelimesi, Çakmak’ın da “Kural Tanımayan Bir Moda Klavuzu”nda bahsettiği gibi; kimlik, benlik inşası, varlık, cinsiyet, norm, beden, çevre gibi çok farklı konuları içerisinde barındıran ve bize başka konuları tartışmaya imkân veren bir kavramı imliyor. Çünkü yazarın da belirttiği gibi özellikle moda sisteminin bir parçası olan ve daha çok öznenin kendisini işin içine sokan tarz konusunu düşündüğümüzde; “çoğumuzun fazlasıyla aşına olduğu varoluşsal krizlerin bile başrolüne oturabilir tarz meselesi, çünkü dış dünyaya kendimizi ifade edişimizin en önemli kapılarından birisidir.” Tarzımız bizim kendimizi ifade

‘Çakmak’ın Diana Vreeland’tan aktardığı bu cümle aslında çok şey söylüyor. Gerçekten yaşadığımız toplumun günlük havasının kıyafetlere yansması bize politik anlamda bile bir şeyler söyleyebilir. Örneğin; son yıllarda moda sektöründe artan Osmanlı motifli defilelerin içinde bulunduğumuz dönemin havasından bağımsız olduğunu söyleyebilir miyiz? Kısacası, moda aslında yaşamın farklı parçalarına dair bize tartışma sağlayabilecek bir alan.’

etme biçimimizdir biraz ve ben kimim sorusuyla da ilişkilendirilerek kimliğe de işaret eder ve yine Çakmak'ın ifadesiyle: “Çoğu kişi kim olduğunu sözlü olarak ifade etmekte zorlanır” böyle bir durumda giyim bir araç hâline gelir ve yazarın söylediği gibi: “Kişinin sözlü olarak tasvir etmekte zorlandığı bu kimlik ifadesi için kullanabileceği, görsel-maddesel bir iletişim kanalı sağlar.”

GIYSİLERİN CİNSİYETİ YOK

Feminist politikaların, beden olumlama hareketi gibi beden üzerine uygulanan tek tipçi politikaları aşındıran direniş odaklarının, modayı etkilediğinden de bahsediliyor metinde. Verili cinsel kimliğin, norm olarak dayatılan ve döneme göre değişen tek tip beden algısının, bize moda anlamında da çizdiği sınırlar olduğunu biliyoruz ve gündelik yaşamın en küçük ayrıntılarında bunlarla baş etmek zorunda kalabiliyoruz.

Çakmak, giysilerin özellikle de 2010'lu yıllardan itibaren feminist politikaların etkisiyle cinsiyetsizlik teması üzerine oynadıklarından bahsediyor. “Cinsiyet kimlikleri olabilir ancak giysiler cinsiyetsizdir” diyor. Ancak bu sanırım gündelik yaşam pratiğinde çok uygulanmıyor çünkü yazarın da örneklediği gibi, mağazalar hâlâ yaş, cinsiyet, büyük beden-küçük beden gibi kategorize edilmiş reyonlarla kişinin oluşuna müdahale etmeye çalışıyorlar. Büyük beden mağazalarının sayısı çok değil mesela “normal” mağazalarda da büyük beden utanılacak bir durummuş gibi kıyıda, köşede yer buluyor. Bu da bedenleri kategorileştirmenin, norm-dışı iseniz size “farklı” olduğunuzu hissettirmenin bir biçimi olarak karşımıza çıkıyor ve tartışılması gereken bir yerde duruyor. Sanırım bu durumda bireye düşen bunu pratikte kırmak, cinsiyetin kategorize edilip, kimliğin sabitlenmeye çalışıldığı, tektip bedeninin dayatıldığı durumları aşındırmak.

'HIZLI MODA' VE 'YENİ' TUTKUSU

Moda elbette doğanın kaynaklarının tüketilmesi ile de yakından ilişkili. Yazarın “hızlı moda” olarak adlandırdığı, neredeyse her hafta yeni ürünler piyasaya süren ve bu nedenle devamlı tüketmeye, “yeni” olana yönlendirmeye hizmet eden şirketleri hatırlattığı bölümde de yine tartışabileceğimiz argümanlarla karşılaşıyoruz. Bu aslında moda konusunun belki de en çetrefilli yanı çünkü Barthes'ın hatırlattığı gibi; “Şüphesiz moda kapitalizmin doğuşuyla birlikte uygarlığımızda ortaya çıkan yenilik çılgınlığı olgusuna aittir: Tümüyle kurumsal anlamda, yeni olan satın alınmış değer demektir” (akt. Kawamura, 2016: 23). Bu “yeni” tutkusu, “hızlı moda”

'Büyük beden mağazalarının sayısı çok değil mesela “normal” mağazalarda da büyük beden utanılacak bir durummuş gibi kıyıda, köşede yer buluyor. Bu da bedenleri kategorileştirmenin, norm-dışı iseniz size “farklı” olduğunuzu hissettirmenin bir biçimi olarak karşımıza çıkıyor ve tartışılması gereken bir yerde duruyor. Sanırım bu durumda bireye düşen bunu pratikte kırmak, cinsiyetin kategorize edilip, kimliğin sabitlenmeye çalışıldığı, tektip bedeninin dayatıldığı durumları aşındırmak.'

Kural Tanımayan BİR MODA KILAVUZU

EDA ÇAKMAK

Kural Tanımayan Bir Moda Kılavuzu,

Eda Çakmak, resimleyen: Zeynep Özatalay, 64 syf., Ayizi Kitap, 2019.

ve “değer satın alma” anlayışı ucuz işçi emeği anlamına da geliyor ve Çakmak’a göre; “Sektördeki daha hızlı, daha ucuz üretim talebi asla sonlanmıyor, böylece üretim Çin’den, Kamboçya’ya, Bangladeşe, Afrika’ya... Üretim o anda nerede daha ucuza geliyorsa oraya taşınmaya devam ediyor. Talepkâr sektörün yükselen standartlarıyla başa çıkabilmek için önlerine gelen işi hep daha hızlı ve daha ucuza yapmayı kabul eden fabrikalarda genellikle başka imkânı olmayan kadın işçiler çalışıyor.” Böylece bu durum, başka sorunlara, emeğin değersizleşmesine ve sömürülmesine sebep oluyor.

Bunun dışında metinde üretim sürecinde kullanılan kimyasalların, haşere ilaçlarının çevre sorunlarına yol açtığından bahsediliyor ki sanırım bu da konunun en çok tartışılması gereken yanlarından biri olarak karşımıza çıkıyor.

Moda, baştan beri sözünü etmeye çalıştığımız gibi çok farklı alanları işin içine katarak başka başka açılar sunan ve üzerine söylenecek sözün çok olduğu bir alan. Kitapta ayrıca, sürdürülebilirlik, alternatif giyinme (dönüştürme, ikinci el, takas), Punk gibi “alt kültürler”, modanın “hızlı” ve “yeni” anlayışına karşı oluşan hareketler de konu ediliyor. Bir de değinilen konularla ilgili biyografik hikâyelere yer veriliyor ki bu da okuma arasına açılan patikalar olarak bizi başka düşüncelere itiyor. Böylece aslında şunu görüyoruz ki “moda sistemi” sonu gelmeyecek, zengin bir tartışma zemini sunuyor. Eda Çakmak’ın “Kural Tanımayan Bir Moda Kılavuzu” vesilesiyle çok kısaca tartışmalara girebilmiş olsak bile daha bu konuda bahsedilecek epey şey olduğunu hatırlatmakta yarar var.

Kısaca şu söylenebilir: Moda sadece üzerimize yakışanı giymek değil.

Kawamura, Y., [2016], “Moda-loji, ‘Moda Çalışmalarına Giriş’”, (Çev. Şakir Özüdoğru), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Konuyla ilgilenen meraklı okur için bir öneri: Crane, D., [2018], “Moda ve Gündemleri”, (Çev. Özge Çelik), İstanbul: Ayrıntı Yayınları. (Metin konuyu sınıfsal bir çerçevede ele alıyor ve tarihsel süreçte giyinmenin ne ifade ettiğine, kimlik ifadesi olarak giyinmeye, denetim mekanizmaları ile ilişkisine bakıyor ve epey geniş bir tartışma zemini sunuyor.

Lenin'in 'Stalin vasiyeti' sahte mi?

Sovyet tarihi konusunda uzman tarihçi Stephen Kotkin'in üç ciltlik Stalin biyografisinin ilk cildi İletişim Yayınları tarafından yayımlandı. Kotkin tarihe 'Lenin'in Vasiyeti' olarak geçen, Stalin'in genel sekreterlikten uzaklaştırılması tavsiyesini verdiği ünlü mektubun sahte olabileceğini iddia ediyor. Kotkin, 12. Parti kongresinin hemen ardından ortaya çıkan bu metnin kongrede ezici bir mağlubiyete uğrayan Troçki'den yana tavır alan Lenin'in karısı Krupskaya tarafından yazılmış olduğunu söylüyor.

Sadık Güleç

Bir söylentiye göre Çinli komünist Çu En-Lay'a "Fransız devrimini nasıl değerlendiriyorsunuz?" sorusu yöneltince "Değerlendirme yapmak için daha erken" cevabını vermiş. Söz konusu olan Ekim Devrimi olunca Cu En-Lay'ın devrimden iki yüz yıl sonraki bu cevabı belki fazlasıyla doğru olabilir. Bunun nedenlerinden birisi de uzun yıllar bu konudaki belgelere ulaşmanın zorluğuydu. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra, on yıllarca arşivleri araştırmacılara kapalı olan Demirperde'nin kayıtlarına tarihçiler daha kolay ulaşabiliyorlar.

KOTKIN'DEN ÜÇ CİTLİK STALİN BİYOGRAFİSİ

Son yıllarda bu nedenle Ekim Devrimi ve Stalin dönemine ilişkin çok fazla sayıda kitap ve araştırma yayımlanıyor. Sol-sosyalist camianın daha sağlıklı bir tarih bilgisine ulaşmak için çıkan ya-

yınları takip etmesi bu yönüyle önemli fakat tarihi aktarılan, Stalin gibi sol içi tartışmaların en önemli figürlerinden biri olunca sağlıklı bir değerlendirme yapmanın daha zor olduğunu kabul etmek gerekiyor. Türkiye’de Stalin hakkında çok fazla biyografinin çevrildiğini biliyoruz. İletişim Yayınları muazzam bir iş yaparak Stephen Kotkin’in, “Stalin, İktidar Paradoksları (1878-1928)” adlı kitabın çevirisini yaptı. Aslında üç ciltlik bu biyografinin sadece 1928’e kadar olan bin sayfalık ilk cildinin çevrildiğini söylersek nasıl bir araştırmanın yayınlandığı konusunda bir fikir verebiliriz.

Prof.Dr. Stephen Kotkin, önce Sovyetler Birliği döneminde daha sonra da Rusya Bilimler Akademisi’nde konuk öğretim üyesi olarak kabul edilen Rus ve Sovyet tarihi konusunda uzman bir akademisyen ve halen Princeton Üniversitesi’nde çalışan bir tarihçi. Elimizin altında yazarın, Sovyet Devrimi, Bolşevik Partisi ve Stalin hakkındaki kendi ideolojik duruşundan kaynaklanan yorumlarına takılmazsak, muazzam belgelelere dayanan yalnızca Stalin’in değil Ekim Devrimi’nin de bu en önemli, ayakta mı kalacağı, yoksa yıkılıp Paris Komünü gibi tarihte ikinci bir girişim olarak yer alacağı yoksa bir devrim mi olacağının belirlendiği 1928’e kadar olan ilk evresi konusunda önemli bir kaynak bulunuyor. Kotkin’in biyografisi Stalin’in penceresinden bir tarihsel süreci aktarıyor gibi gözükmese de aslında devrimin diğer önemli figürlerinin yanı sıra bazılarını belki ilk kez bu kitapta duyacağımız, ama yaptıkları eylemler ile devrimin kritik anlarında başarısını sağlayan kişilikler üzerine de bize bir fikir veriyor.

KAFKASLARDA DOĞAN BİR DEVRİMCİ

Kotkin, Stalin’in doğumundan başlayarak yaşadığı çevre onu oluşturan şartları çok canlı bir şekilde bize aktarıırken aslında bir devrimi doğuran nedenlerinde tasvirini yapıyor. Kitapta çok önemli bulduğum sayısız aktarım var. Bin sayfayı geçen böyle bir çalışmanın içindeki en önemli ayrıntıları bile aktarmak bir kitap tanıtım yazısının boyutlarını çok aşan bir durum. Ama 1917 Ekim Devrimi ve Stalin konusunda, bir okuyucu olmanın ötesinde konuya ilgi duyan biri olarak, üzerinde şimdiye kadar hiç düşünmediğim ama Kotkin’in çok sağlam belgelere dayanarak ispatladığı bazı olayları aktarmak gerekiyor.

Lenin’in erken ölümünün ardından Bolşevik Partisi içinde en güçlü figür o dönemde kitleler ve dünya kamuoyu karşısında devrimin diğer liderleri kadar tanınmasa da Joseph Çuvaşvili, bilinen adıyla Stalin’dir. Lenin’in parti ve parti üyeliğine ilişkin verdiği önem biliniyor. Rus Sosyal Demokrat Partisi içinde daha kuruluşunun başında ünlü Bolşevik ve Menşevik ayrımına yol açan tartışmada da parti üyeliğinden çıkmıştı.

‘Kotkin, Stalin’in doğumundan başlayarak yaşadığı çevre onu oluşturan şartları çok canlı bir şekilde bize aktarıırken aslında bir devrimi doğuran nedenlerin de tasvirini yapıyor.’

'Kotkin, kitabında, Lenin'in Vasiyeti olarak bilinen mektup hakkında çok tartışılacak bir iddiada bulunuyor. Mektup aslında partiye Lenin'in Bolşevik Partisi'nin liderleri hakkında yaptığı bir değerlendirme. Bugüne kadar bu mektubun "düzmece" olabileceği şeklinde ne muhatapları ne de tarihçiler tarafından bir iddiada bulunulmadı. Ancak Kotkin çok güçlü kanıtlara dayanarak bunun Stalin'le arasının iyi olmadığı bilinen Lenin'in karısı Nadejda Krupskaya'nın bir ürünü olabileceği iddiasında bulunuyor.'

'HARİKA GÜRCÜ' STALİN

Şubat devriminin ardından hızla Rusya'ya dönen Lenin bir yandan bir sosyalist devrime ilişkin taktik ve stratejilerini oluştururken devrimin diğer partileri karşısında en büyük avantajı disiplini ve üyelerinin bağlılığı olan Bolşevik Partisi'ni örgütlemeyi sürdürdü. Burada bu muazzam örgütlenmeyi sağlamak için partide iki kişinin öne çıktığını görüyoruz. Troçki gibi liderler kitleler önünde konuşurken, Kızıl Ordu'nun örgütlenmesini gerçekleştirirken ya da Bukharin gibi daha genç kuşak farklı örgütlenme alanlarında yer alırken partinin çok farklı alanlardaki örgütlenmesini gerçekleştiren iki kişi vardı. Erken ölümüyle, yaşasaydı devrim sonrası güç mücadelesi nasıl olurdu sorusunu bugün dahi sorduğumuz Sverdlov ve Lenin'in "Harika Gürcü" olarak nitelendirdiği Stalin.

LENİN'İN ÜNLÜ VASIYETİNDE PARTİ LİDERLERİNİ DEĞERLENDİRMIŞTİ

Kotkin, kitabında, Lenin'in ölümünden sonra partinin liderinin kim olacağı konusunda yapılan tartışmalar sırasında ortaya çıkan, Lenin'in Vasiyeti olarak bilinen mektup hakkında, çok tartışılacak bir iddiada bulunuyor. Mektup aslında partiye Lenin'in Bolşevik Partisi'nin liderleri hakkında yaptığı bir değerlendirme. Bugüne kadar bu mektubun "düzmece" olabileceği şeklinde ne muhatapları ne de tarihçiler tarafından bir iddiada bulunulmadı. Ancak Kotkin çok güçlü kanıtlara dayanarak bunun Stalin'le arasının iyi olmadığı bilinen Lenin'in karısı Nadejda Krupskaya'nın bir ürünü olabileceği iddiasında bulunuyor. Bu iddiasını vasiyetin yazıldığı iddia edilen günlerde Lenin'in sağlık durumuna dayandırıyor ve tabii Lenin'in, Stalin'in genel sekreterliğine karşı çıkmasının mümkün olmadığını çünkü daha önce Bolşevik Partisi'nde bulunmayan 'Genel Sekreterlik' makamının Lenin tarafından tamamen Stalin için yaratıldığına dikkat çekiyor.

LENİN STALİN'DEN İNTİHARI İÇİN SİYANÜR İSTEDİ

Dahası Lenin ile Stalin arasındaki ilişkinin diğer Bolşevik Parti liderlerinin çoğundan farklı olduğunu belirtiyor. Stalin, Lenin'in özel ilişki içinde olduğu birkaç Bolşevik lider içinde en önemlisiydi. Kotkin'in tekrar bu kitapta hatırlattığı özel bir durum da bunu gösteriyor.

Lenin, 1922'nin Ekim ayında ikinci felcini geçirdi. Bu tarihten sonra Kremlinde bir daha çalışma olanağı bulamadı. Ancak hastalığının başlangıcında bu durumu öngörerek Stalin'den 'özel bir ricada' bulunmuştu. Tamamen konuşamayacak hale gelirse kendisine "siyanür" getirmesini istemişti: "15-16 Aralık

sabahının erken saatlerinde Lenin bir dizi daha hafif felç atakları geçirdi. Doktorlar ‘durumu kötüleşti’ diye kayıt düşüyorlardı. ‘Güçlüklü yazıyor ama yazdıkları okunamıyor, harfler üst üste biniyor... Parmağının ucuyla burnuna dokunamıyor.’ Lenin bir daha hiç yazamadı.”

POLİTBÜRO LENİN’E BELGE GÖNDERİLMESİNİ YASAKLADI

Lenin’in kendi yazamadığı ama dikte ettirdiği son metin Merkez Komite üyelerinin sayısının arttırılması ile ilgiliydi ve bunu Stalin’in karısı Nadya Alliyüva yazmıştı. Daha sonra Politbüro doktorların tavsiyesi üzerine Lenin’e hiçbir resmi raporun gönderilmemesini karara bağladı. Gönderilmeyen bir rapor konusunda Stalin ve Krupskaya arasında sert bir tartışma yaşandı. Lenin’in her hareketi, her ziyaret bu dönemde bir deftere kaydediliyordu. Kotkin’in çok ayrıntılı olarak aktardığı bu döneme ilişkin kayıtlardan ortaya çıkan temel sonuç Lenin’in hiçbir şey yazacak ya da dikte ettirecek durumda olmadığıydı. Ancak her nasılsa Gürcü meselesi ve Stalin’in Krupskaya’ya kaba davranışı konusunda bazı istekleri yazdırmış ya da söylemişti. Kotkin bu konudaki şüphelerini şöyle aktarıyor: “Güya Lenin’in dikte ettirdiği diğer bir not Stalin içindi ve ertesi gün eline ulaştı. Daktilo edilmişti, el yazması stenografi kopyası mevcut değildi. Lenin’in sekreteryaya personelinin bir mektup gönderildiğine dair yapmak zorunda olduğu olağan kayıt da mevcut değildi.”

KONUŞMA YETİSİNİ TAMAMEN KAYBETTİ

Lenin en ağır felcini 1922 yılı Mart ayında geçirmişti: “9-10 Mart gecesi Lenin geçirdiği ağır inme sonucunda nörolog profesör Kramer’in sözleriyle ‘konuşma yetisini tamamen kaybetti ve sağ uzuvları tümüyle felç oldu’. Doktorların 11 Mart tarihli görev kayıtlarında, ‘hala bir şeyler söylemeye çalışıyor ama sadece alçak ve kopuk, kopuk sesler çıkarıyor’... Bugün akşama doğru kendisine söyleneni anlama yeteneği daha kötü hale geldi, bazen ‘evet’ demesi gereken yerde ‘Hayır’ diyor.”

Stephen Kotkin kitabında Lenin’in sağlık durumunu ayrıntılı olarak aktarıyor. Bu kayıtlardan ortaya çıkan sonuç ise herhangi bir yazıyı yazmasının ya da yazdırmasının Lenin’in sağlık durumu düşünüldüğünde imkansız olduğu. Fakat Lenin’in sağlık durumunun Mart ayına göre daha da ağırlaştığı 16 Nisan’da Lenin’in sekreteryasından Lidiya Fotiyeva, Kamenev’e telefon açarak Lenin’in milliyetler meselesi üzerine yeni bir makale yazdığını haber verdi. Fotiyeva aynı bilgiyi Stalin’e de ilettili. Kotkin, Stalin’in bu meseleye bulaşmak istemediğini söyleyerek yazıyı almak istemediğini aktarıyor.

‘Stephen Kotkin kitabında Lenin’in sağlık durumunu ayrıntılı olarak aktarıyor. Bu kayıtlardan ortaya çıkan sonuç ise herhangi bir yazıyı yazmasının ya da yazdırmasının Lenin’in sağlık durumu düşünüldüğünde imkansız olduğu. Fakat Lenin’in sağlık durumunun Mart ayına göre daha da ağırlaştığı 16 Nisan’da Lenin’in sekreteryasından Lidiya Fotiyeva, Kamenev’e telefon açarak Lenin’in milliyetler meselesi üzerine yeni bir makale yazdığını haber verdi.’

'12. Parti kongresinin en önemli sonucu Stalin'in Troçki karşısında büyük bir üstünlük sağlayarak onu hezimete uğratmasıydı. Yapılan oylamada Stalin, Lenin ile birlikte 386 oyun 384'ünü almıştı. Troçki ancak otuz beşinci sıradan Merkez komiteye girmişti. Eğer Lenin'in Merkez Komitesi'nin sayısını arttırmasını istediği Stalin bu isteği yerine getirmeseydi Merkez Komite'ye dahi seçilmeyecekti.'

Lenin'in birkaç kelime dahi konuşmadığı 16 Mayıs'ta ise etkileri yalnızca Sovyetler Birliği'ni değil bütün dünyayı sarsacak "Lenin'in vasiyeti ya da Kongreye Mektup" olarak bilinen ünlü vasiyet ortaya çıkacaktı.

Krupskaya'nın iddiasına göre metin 24-25 Aralık 1922 yılında birkaç oturumda yazılmıştı. Kotkin bu belge konusundaki şüphe doğuran noktaların şunlar olduğunu belirtiyor: "Ancak bu sözde diktasyon Lenin sekreterliğinin belge kayıt defterine işlenmemişti. Daktilodan çıkmış bir metindi ve setenografik orijinal yazı arşivlerde bulunamadı. Lenin felçli olmayan sol eliyle dahi metni parafraza etmemişti."

VASİYETTE TROÇKİ ÖNE ÇIKARILDI

Başlığı olmayan metne daha sonra Lenin'in vasiyeti denecekti. Metinde partinin temel direği olarak görülen politbüro üyeleri hakkında değerlendirmeler yapılıyordu. Ancak Kotkin'in de dikkatini çektiği gibi Politbüro'nun kuruluşundan beri üyesi olan ve Lenin'le yakın çalışan Rykov, Tomsy, Kalinin ve Molotov gibi isimler hakkında bir değerlendirme yoktu. Bazı üyeler birkaç cümle ile geçiştirilmişti. Bolşevik-Menşevik ayrımından beri Lenin'in bazen hakaret sınırlarına varan ölçülerde eleştirdiği Troçki hakkındaki değerlendirmesi küçük bir eleştiri dışında olumluydu: "Yoldaş Troçki, demiryolları komiserliği meselesiyle ilgili olarak Genel Kurula karşı verdiği mücadelede çok üstün vasıflara sahip olduğunu ispat etti. Mevcut Merkez Komite'nin en yetkin kişisi belki de odur. Ancak aşırı bir özgüven sergiledi ve her tür konunun idari kısmıyla aşırı derecede meşgul oldu."

YOLDAŞ STALİN SINIRSIZ BİR GÜCE SAHİP OLDU

Fakat vasiyetin en sarsıcı kısmı Stalin ile ilgili olan değeri değildi. Bu ne Stalin'in ne de parti kadrolarının kaldırabileceği düzeyde değildi. Lenin parti genel sekreterlik kurumunu kurarak başına geçirdiği Stalin hakkında şunları söylüyordu: "Yoldaş Stalin genel sekreter olmasıyla birlikte sınırsız bir güce sahip oldu ama bu gücü her zaman gereken özenle kullanacağından emin değiliz."

Kotkin, eğer ünlü vasiyet 1922 Mart'ında yazılmış ise bu metnin neden 1923 yılı Nisan ayında yapılan 12. Parti kongresinde ortaya çıkmadığını soruyor. Krupskaya dahil hiç kimse böyle bir metnin varlığından söz etmediği gibi imada dahi bulunmamıştı. 12. Parti kongresinin en önemli sonucu Stalin'in Troçki karşısında büyük bir üstünlük sağlayarak onu hezimete uğratmasıydı. Yapılan oylamada Stalin, Lenin ile birlikte 386 oyun 384'ünü almıştı. Troçki ancak otuz beşinci sıradan Merkez komiteye girmişti. Eğer Lenin'in Merkez Komitesi'nin sayısını arttırmasını istediği Stalin bu isteği yerine getirmeseydi Merkez Komite'ye dahi seçilmeyecekti.

Kotkin'in bu sürece ilişkin şüphelerini doğuran başka gelişmeler de olmuştu. 2 Temmuz 1923'de Krupskaya Devlet Planlama Komisyonu ile ilgili olarak Lenin'in dikte ettirdiğini söylediği bir metni Zinovyev'e ulaştırmıştı. Bu metinde Troçki'nin uzun süredir istediği ekonomik diktatörlük anlamına gelecek istekler kabul ediliyordu. Oysa felç geçirilmeden önce ve sonrasında Lenin'in bu konuda Troçki'ye çok sert karşı çıktığı biliniyor.

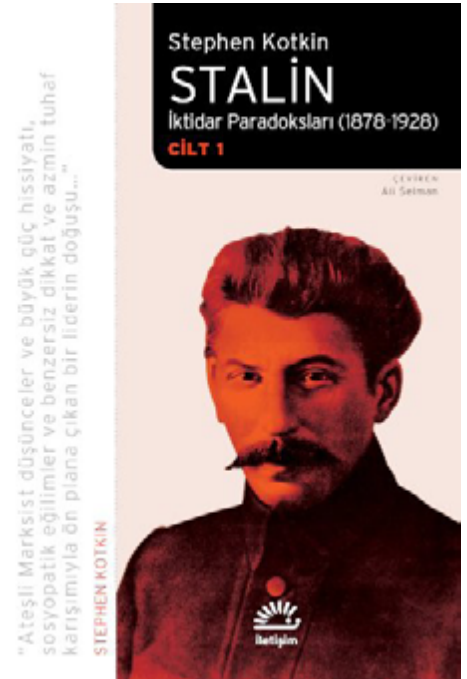
Kotkin, Lenin'in bu vasiyeti yazdığına ilişkin destekleyen hiçbir kanıt olmadığını iddia ederken şunları söylüyor: "Kessin olan şudur. Mucize eseri dikte ettirilmiş olan bu metin Lenin'in en yakın çevresinden Krupskaya'nın katkısı olmadan çıkamazdı."

'STALİN'İ UZAKLAŞTIRIN'

Üstelik Haziran 1923'te Krupskaya bu metne yine 1922'nin 4 Ocak'ında dikte ettirildiği söylenen bir ek daha sunmuştu. Bu ek metin diğerinden daha sert ifadeler ile doluydu: "Stalin çok kaba ve bu kusuru, her ne kadar içimizde ve biz komünistler arasındaki ilişkilerde katlanılabilir olsa da Genel Sekreterlik makamında hoş görülemez oluyor. Bu nedenle yoldaşlara Stalin'i uzaklaştırmak için bir yol bulmalarını öneriyorum."

Her ne kadar Kotkin'in biyografisi Stalin'in devrimde izlediği role odaklansa da devrimin bütün liderlerinin kritik anlarında içinde hataları da barındıran rollerini de aktarıyor. Şubat devriminin ardından Rusya'ya dönen Lenin'in bir sosyalist devrim önerisinde bulunmasını bütün Bolşevik liderler başlangıçta şaşkınlık ile karşılamıştı. Troçki Kızıl Ordu'nun örgütlenmesinde büyük bir rol oynadı. Almanlar ile savaşı bitirecek Brest Litovsk görüşmelerinde Lenin'in istediği antlaşmayı yapmayınca Almanlar neredeyse Petrograd önlerine geldi. Sonuçta ilk antlaşma girişiminden çok daha ağır şartlara razı oldular. Polonya'nın Sovyetlere saldırısının ardından Kızıl Ordu Varşova kapılarına dayandığında Lenin bunu yaklaşmakta olan Almanya devrimine destek için Polonya'da Kızıl Ordu destekli bir devrim hayaline kapıldı. Stalin, Polonya işçilerinin bu durumda Bolşevikleri değil kendi milliyetçi hükümetlerini destekleyeceklerini söyleyerek haklı çıktı. Stalin ise Denikin'e karşı savaşta yanlış taktikler önerdi. Savaş hiçbir askeri geçmişi olmayan eski bir un fabrikası işçisi olan Frunze'nin saldırısı ile kazanıldı.

Yalnızca ünlü vasiyet konusunda değil, devrim öncesinden devrimin bu ilk on yılına kadar çok önemli olaylar ve kişiler konusunda, Stalin hakkındaki bu biyografi, yeni birçok belgeyi barındırıyor.

Stalin, Stephen Kotkin, çev: Ali Selman, 1096 syf., İletişim Yayınları, 2018.

1920'lerden bugüne: Anadolu romanı

Milli müfredatın tarih kitaplarında, halkımızın şehitlik mertebesini 'etten duvarlar' örerken nasıl hak ettiği, Kurtuluş Savaşı destanıyla anlatılır. Kazanılmış bir zafer olduğu muhakkaktır, ancak savaşta kurulan ittifak ve sonrası, doğru anlatılıyor diyemeyiz. Eski İttihatçılar, askerler, din adamları, solcular, Türkler, Kürtler...hemen her kesimden oluşan bir ittifak bu.

Emel Aksaç

Malumumuz ki zaferin sonunda iktidarı, asker ve sivil bürokrasi ele geçiriyor ve sınıflı bir toplum olan ve muasır medeniyete sahip olan 'Batı modeli' benimseniyor. Ancak gücünü, zengin burjuva sınıfından alan bu modele nasıl uyum sağlanacak? Mesele buyken vakit kaybetmeden birkaç atılım yapılıyor. Hemen 1923'te İzmir'de İktisat Kongresi toplanıyor. Batı'nın liberal sistemine uygun bir strateji benimsenerek, sermaye birikimi hedefleniyor. Hedefleniyor hedeflenmesine de ülke zorda, çok zorda... Yabancı sermayeye davetiye çıkarılıyor kongrede ancak, dünyada da serbest piyasa ekonomisinin çatırdadığı yıllardayız. Birkaç yıl sonra Büyük Buhran'la büyük enfarktüs geçirecek olan olan kapitalizm, zor nefes alıyor.

Yine ülkemizin tarih kitaplarında hamasetle anlatılan Lozan Antlaşması da 1923 tarihli ve antlaşmanın Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'ne dayattığı kısıtlayıcı hükümler var. Müteakip beş yıl boyunca, en çok gelir getiren üretim kollarının vergilerine el konuyor misal. Ayrıca, Türkiye'nin kendi gümrük si-

yasetini uygulayamayacak olması hükme bağlanıyor. Yapılan antlaşmayla, Osmanlı'dan kalan borçlar yapılandırılıyor ve Türkiye Cumhuriyeti de borcun kendi payına düşeni ödüyor tabii.

Derken, Lozan'ın kısıtlayıcı hükümlerinin miadını doldurmasıyla 1929 Buhranı aynı döneme denk geliyor. 1930 itibarıyla, geçmiş olmayan sermaye birikimini sağlamanın, serbest piyasa koşullarında mümkün olmadığı anlaşılıyor. Geçmiş olmayan diyorum çünkü, Osmanlı'da sermaye birikimine dayalı sınıflı bir ekonomik yapı yoktu, çatışan sınıflar da yok dolayısıyla; sömüren Batı ve sömürülen Osmanlı vardı.

1930'larda, ülkede devlet eliyle sermaye sınıfı yetiştirmeye ve bunun için de ticaret eşrafını güçlendirmeye yönelik ekonomi politikaları yürütülüyor. Bu yıllardaki sanayileşme çabaları heyecan uyandırıcı ve takdire şayan hakikaten. Sovyet Rusya, İngiltere ve Birleşik Devletler'den alınan yüklü borçlarla bir sanayi planı devreye sokuluyor ve art arda açılan fabrikalar büyük ses getiriyor. Aslında 1920'lerde de sanayileşme hamleleri vardı, Teşviki Sanayi Yasası'yla kurulacak fabrikalar için kredi açmak hedeflenmişti. Serbest piyasa ekonomisinden anlayan Celal Bayar marifetiyle İş Bankası kuruldu, hatta bir kalkınma bankası gibi olan Sanayi ve Maadin Bankası.. Bu banka eliyle Osmanlı'dan kalan kimi fabrikalar işletilecek ve özelleştirilmesi için girişimcilere kredi sağlanacaktı. Evdeki hesap, çarşıya uymadı ancak yine de iki elin parmakları kadar da olsa Anadolu'da ve Trakya'da çoğunluğu bez ve şeker fabrikası olan kimi fabrikalar kuruldu.

Ancak, 1930'lardaki sanayileşme hamlesi, daha göz doldürücüydü. 2000'lerin başına kadar hayatımızda kalan Sümerbank, bu yıllarda kuruldu örneğin. Okul sıralarına dizildiğimizde, hepimizin sırtında olan aynı tip ve lacivert hırka, aynı tip ve lacivert pantolon ve etek, aynı tip ve lacivert ayakkabılar, ucuz ama dayanıklı Sümerbank mallarıydı hatırlayın... Güzel günler miydi? Belki... Emek ve çabanın olduğu muhakkak. Ancak muasır medeniyet mi tek dişi kalmış canavar mı, farklı kesimlerce tartışılan Batı ekonomisine ulaşmak kolay değildi tabii ki.

Derken, 1930'ların sonlarına doğru güçlenen burjuvazi, iktidarı ele geçirmek için fırsat kollarken, bu fırsat İkinci Dünya Savaşı olarak çıkıyor karşısına. Savaş yıllarında ABD'nin buğday stoku ve savaş ekonomisi sayesinde artan buğday ve tahıl fiyatlarıyla ihya olup zenginleşen toprak sahipleri, tüm kapitalistleşen ülkelerde olduğu gibi, siyasal yapıda daha etkin rol oynamaya başlıyorlar.

1942'de, daha savaş sürerken CHP'nin sağcı kanadından olan

'Okul sıralarına dizildiğimizde, hepimizin sırtında olan aynı tip ve lacivert hırka, aynı tip ve lacivert pantolon ve etek, aynı tip ve lacivert ayakkabılar, ucuz ama dayanıklı Sümerbank mallarıydı hatırlayın... Güzel günler miydi? Belki... Emek ve çabanın olduğu muhakkak. Ancak muasır medeniyet mi tek dişi kalmış canavar mı, farklı kesimlerce tartışılan Batı ekonomisine ulaşmak kolay değildi tabii ki.'

'Aynı yıl Celal Bayar, Fuat Köprülü, Behice Boran, Sabiha Sertel, Zekeriya Sertel, 'Görüşler' dergisinin ilanını çıkarmışlardı. Tanin, Cumhuriyet gibi iktidar gazetelerinde bu derginin 'kökünün dışarıda' olduğu, 'Sovyet eliyle çıkarıldığı' yazılıp durmuştu.'

Şükrü Saracoğlu'nun kurduğu hükümetin ardından, 1943'te Türkiye Komünist Partisi'nin '43 Platformu'nda iktidara karşı çalışmalar yürütmeye karar veriliyor. Ancak '44 Tevkifatı'yla solcular ve sağcılar, ağır işkencelerle tutuklanıyorlar. TKP kurulduğu yıl olan 1920'den beri tek parti iktidarına gizli bir muhalefet sürdürmüş bir parti. Özellikle 1930'lu yıllarda marksizmi öğrenmek için yayınlar çok kısıtlıyken, elden ele dolaştırılan ve çevrilen kitaplar ve yayıncılık girişimleriyle büyük iş çıkarmışlar. Kerim Sadi ve arkadaşlarının çıkardıkları 'İnsaniyet Kütüphanesi' yayıncılık alanındaki en göz dolduran iş kanımca, epey okunmuş ancak tahmin edeceğimiz gibi yayıncılık faaliyetlerinin legal olarak yürütülmesine izin verilmemiş.

Savaşın sonunda, 1946'da çok partili hayata geçişle birlikte Demokrat Parti kuruluyor. Denizli'den bir toprak ağasının çocuğu olan Adnan Menderes, eğitimini Fransız mektebinde almış olan Celal Bayar, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü, bir yıl önce mecliste 'Çiftçiyi Topraklandırma Yasası'na karşı çıkmışlardı ve 'Dörtlü Takrir' olarak bilinen bir önerge vermişlerdi. Bu önerge reddelince, hemen o günlerde Vatan gazetesinde iktidar karşıtı, o zamana kadar parti içinde hiç zikredilmediği kadar özgürlük talepleri ve eleştirileriyle zehir zemberek bir yazı kaleme alan Menderes ve Köprülü, Koraltan'la birlikte CHP'den ihraç edilmişlerdi. Derken, Celal Bayar'ın da istifasıyla partinin kurulması kararlaştırılmıştı.

Aynı yıl Celal Bayar, Fuat Köprülü, Behice Boran, Sabiha Sertel, Zekeriya Sertel, 'Görüşler' dergisinin ilanını çıkarmışlardı. Tanin, Cumhuriyet gibi iktidar gazetelerinde bu derginin 'kökünün dışarıda' olduğu, 'Sovyet eliyle çıkarıldığı' yazılıp durmuştu. Görüşler'in kadrosu da öyle ki; sonraki yılların Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi, Demokrat Parti, Türkiye Sosyalist Partisi (Esat Adil) ve hatta 1960'da kurula-

'Adnan Menderes, lüks tüketime düzdüğü övgüleri, "Her mahallede bir milyoner" diyerek sıktığı yumruğu, masraflı dış gezileri, çalkantılı ve heyecanlı aşk hayatıyla Türk siyasi sahnesinde başrolü kapıyor. Kabul etmek gerekir ki hem özel hayatında hem siyasi hayatında tutkulu bir adam. Ve belirtmek de gerekir ki, 1950'lerde sağlık ve sosyal yardımlaşma alanlarında iyileşmeler var. Ardı arkası kesilmeyen inşaat yatırımlarıyla zenginleşen müteahhitlerin yaptığı yollar, köprüler... 2000'lerin başlarını hatırlatıyor.'

cak olan Türkiye İşçi Partisi'nin yöneticileri olacak olan bir kadro bu. Büyük cephe... "Tan Olayları'ndan hemen sonra Celal Bayar ve Adnan Menderes, cepheden ayrılmışlardı. Tüm bunlar 1945'te olmuştu.

Demokrat Parti'nin kuruluşuyla Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'nin kuruluşu, aynı döneme denk geliyor. Demokrat Partililer, CHP'ye karşı muhalefetin bölünmesini engellemek için, partinin kurucusu Şefik Hüsnü'ye 'ortak çatı' için birçok kez teklif götürüyorlar. Ancak Şefik Hüsnü, teklifleri geri çeviriyor. DP'den gelen ve Sorbonnéda beraber tıp eğitimi aldıkları eski okul arkadaşlarıyla uzun uzun görüşmelerine, yazışmalarına rağmen, Şefik Hüsnü pek oralı olmuyor... Ancak bu parti altı ay yaşayabiliyor, yani kapatılıyor.

DP'nin kurulduğu yıl, yani İkinci Savaş sonunda henüz soğuk savaş başlamamışken, Sovyetler'le müttefikler arasında dostluk ilişkisi gelişecek gibi duruyor. Dolayısıyla DP, CHP'nin solunda ve sol demagojiyle bir burjuva partisi olarak kurulu-yor. Hatta DP'nin kurucularından Celal Bayar'ın Serteller'le içli dışlı görünmesi, o sıralarda hapiste olan Mihri Belli'ye 'mücadelesinin yanında olduğunu' belirten mektuplar yazması... Tüm bunlar hem sol demagojinin tezahürleri hem de meraka şayan gerçektir.

1950 seçimlerinden büyük üstünlükle çıkıp iktidara gelen DP'nin ilk günlerinde bir darbe girişimi korkusu hakimmiş, ancak süreç atlatılıyor. Halkın, o yıllara kadar birikmiş olan CHP'ye yönelik öfkesini oya dönüştürebilen DP; fanatik bir 'anti komünizm propagandası'na tıpkı CHP gibi sahip çıkıyor. Zaten, 44 Tefkifatı'yla yeraltına inen, itilen TKP'lilerin DP dönemindeki tutuklanmalarıyla sosyalistlerin sesi, sözü iyice kesiliyor. Sonuç olarak DP, iktidarı döneminde CHP'nin sağına düşüyor. Tıpkı DP'liler tarafından kendisine muhalefet ortaklığı teklif edilen Şefik Hüsnü ve partililerinin öngördüğü gibi. DP, Marksist sola karşı, CHP'ninkinden farklı bir tutum sergilemiyor. Parti içinde demokrasi davasını içtenlikle benimseyenler de süreç içinde partiden ayrılıyorlar. Öncesinde DP'yi destekleyen sosyalistlerin kendilerini hapishanelerde buldukları zaten malumumuz...

Adnan Menderes, lüks tüketime düzdüğü övgüleri, "Her mahallede bir milyoner" diyerek sıktığı yumruğu, masraflı dış gezileri, çalkantılı ve heyecanlı aşk hayatıyla Türk siyasi sahnesinde başrolü kapıyor. Kabul etmek gerekir ki hem özel hayatında hem siyasi hayatında tutkulu bir adam. Ve belirtmek de gerekir ki, 1950'lerde sağlık ve sosyal yardımlaşma alanlarında iyileşmeler var. Ardı arkası kesilmeyen inşaat yatırımlarıyla zenginleşen müteahhitlerin yaptığı yollar, köprüler... 2000'lerin başlarını hatırlatıyor. Ancak tüm bu

'Göçün kitleselleşmesiyle birlikte kentler kalabalıklaşıyor ve toplumsal sınıflar, pazar ekonomisine teslim oluyorlar. Ne demek bu? Şu demek ki; bu insanlar, o sıralarda kentlerde yeni yeni palazlanmaya başlayan sanayi ve ticaret sektöründe ucuz işgücü haline geliyorlar ve sermaye büyüyor. Kurulan gecekondu ve barakalarda yaşayan halkın hayat standardının öyle ya da böyle artmasıyla DP'nin oy deposu haline gelmeleri birlikte gerçekleşiyor.'

zenginleşme yine 2000'leri hatırlatmak üzere, toplumun tüm kesimlerini memnun edecek şekilde paylaşılmıyor. Velhasıl, 1950 itibarıyla biriken sermaye üretime aktarılmıyor, bir parçası ticaret sermayesine ancak en büyük kısmı tüketime gidiyor. Yine 2000'leri hatırlamaktan kurtuluş yok... DP iktidarının ilk yıllarındaki ekonomik büyümenin en önemli nedenleri, dış kredi musluğunun açılması ve 1947 tarihli Marshall kredilerinin, özellikle tarım ihracatını arttırması. Marshall yardımları diye anlatılan bu krediler kapsamında ülkeye giren traktör, tarımda modernleşme yaratıyor ve üretim ve ihracat artışı böyle gerçekleşiyor. Çok önemlisi şu; bu süreçte, küçük üreticinin de konumu sağlamlaşıyor. Ancak karabasanın yerini traktörün almasıyla işsiz kalan hem çoğu topraksız köylü, hem de toprak sahiplerinin çoluğu çocuğu büyük kentlere göç etmeye başlıyorlar.

Göçün kitleselleşmesiyle birlikte kentler kalabalıklaşıyor ve toplumsal sınıflar, pazar ekonomisine teslim oluyorlar. Ne demek bu? Şu demek ki; bu insanlar, o sıralarda kentlerde yeni yeni palazlanmaya başlayan sanayi ve ticaret sektöründe ucuz işgücü haline geliyorlar ve sermaye büyüyor. Kurulan gecekondu ve barakalarda yaşayan halkın hayat standardının öyle ya da böyle artmasıyla DP'nin oy deposu haline gelmeleri birlikte gerçekleşiyor. Şehir merkezlerine yakın yerlerde kaçak olarak kurulan evlerde yaşayan bu insanlar, her seçim döneminde yapılan ve esasen yandaş ve kaçakçı müteahhitleri ihya eden yatırımlar sayesinde, iktidar ile bir çıkar ilişkisi kuruyorlar. Şehirlilerle aynı hayatı yaşadıkları yanılsaması ve halkımızın Amerikan tarzı tüketime yönelik hevesi, bu ilişkinin yıllarca sürmesini sağlıyor. 1954 itibarıyla ekonomide tehlike sinyalleri gözlense de 54 ve 57 seçimlerini de DP kazanıyor. Bu dönemde hem sınıfsal hem toplumsal yapı, daha liberal kodlarla gelişiyor. Sınıf temelli ve sınıfsal çelişkisi iyice belirginleşen bir yapı doğuyor.

DP döneminde ekonomik fırsatçılık, bugünü aratmayacak ölçüde kural haline geliyor. Kamuda istihdam edilmek, kamu kaynaklarından faydalanmak, çeşitli tahsisler, bayilikler vs.'den faydalanmak, sözün kısası iyi yaşamak, ancak iktidara yakınlıkla mümkün hale geliyor. Yine bugünleri hatırlatacak şekilde...

Geliyoruz 1950'lerin ikinci yarısına... 1955'te patlak veren, daha doğrusu Özel Harekat eliyle patlatılan 6-7 Eylül olayları, Avrupalı ve Amerikalı kreditorlerin keselerinin ağzını kapamaları, Sovyet'e yakınlaşmanın sonucunun belirsiz ve zaten ABD tarafından engellenecek olması, 1957'de IMF'ye verilen ilk niyet mektubu, yani stand by kredisi için dil dökülmesi, bir yıl sonrasında moratoryum ilanı ve Türkiye ekonomisi tarihinin en yüksek oranlı enflasyonu, yoğun baskıyla kar-

şilansalar da karaborsacılığın, vurgunculuğun önüne geçilememesi, ilk kez 1940'da çıkarılan 'Milli Koruma Kanunu'nun tekrar çıkarılması, mahallelerin işsiz ve yoksuldan geçilmez hale gelmesiyle, DP'ye duyulan güven iyice sarsılıyor. Ayrıca, toplumsal kimliği ve saygınlığı sarsılan ve zaten kendi kazançları da azalan asker-sivil bürokrasi de DP'yi artık desteklemeye başlıyor. Bırakın desteklemeyi, ABD'nin olan bitene tepki göstermesini yani darbeyi örgütlemesini bekler hale geliyorlar. Darbenin ayak sesleri uzaktan duyulurken, yeniden CHP'ye yakınlaşmaya başlayan asker-sivil bürokrasiye ve halka uygulanan baskı rejimi artınca da darbenin ayak sesleri daha güçlü çıkmaya başlıyor.

Türk siyasi hayatının çok sayıdaki kara lekesinden biri olan 27 Mayıs 1960 darbesiyle DP yöneticileri tutuklanıyorlar. Bir yıla yakın süren davalarda halkta huzursuzluk yaratan tüm nedenler bir bir sıralanarak ve 'Anayasayı ihlal suçu'yla birleştirilerek Yassıada'ya gönderilen Adnan Menderes, Celal Bayar, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan, Refik Koraltan ile birlikte on beş kişi idam cezasına çarptırılıyor. Zorlu, Polatkan ve Menderes idam ediliyor, diğerlerinin cezası ise müebbet hapse çevriliyor. Hemen ardından 1961'de anayasa değişikliği ve IMF'den alınan yüklü krediyle 'kriz-darbe-IMF kredisi' sıralaması tamamlanıyor.

1950'li yıllarda Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Bilbaşar gibi Anadolu romancıları, Cumhuriyetle birlikte yıllardır birikmiş olan düzenin haksızlığını sorgulayan romanlar yazıyorlar. Ayrıca, 1950 itibarıyla kırsalda hayatları ellerinden alınan insanların kente giderkenki göç yollarında ve kente ulaşımlar da bir türlü bir yere ulaştıkları hissini yaşamayan, fırsat bulduklarında 'acı vatan' diyecekleri Almanya'ya göçecek olan, adeta kendi ülkelerinde yurtsuz gibi yaşamaya başlayan bu insanların yaşadıkları güçlükleri ve dağılıp dağılıp dursalar da sonuçta dayanışmadan vazgeçmeyişlerini anlatıyorlar.

1940'da kurulan Köy Enstitüleri çıkışlı yazarlar, köy romanının doğmasında etkili olmuşlardı. Köy Enstitüleri'nin nostaljik anlamı, yarattığı duygu hepimizde büyük. Bu çabayı ekstra değerli hissedip, biraz da hüznle yaklaşırız bu konuya. Hazırlıklarına 1935'te başlanan Köy enstitüleri projesi, 1937'de ilk kez denenmiş ve 1940'da hayata geçirilmiş. 1946'da bir Amerikan desteği için, bir Sovyet sistemini andıran Köy Enstitüleri'nin kapatılması kararlaştırılıyor, 'büyük abî'nin talimatıyla.

Köylünün dilinden anlayacak bir aydın kesim ve köy

'1950'li yıllarda Orhan Kemal, Yaşar Kemal, Kemal Bilbaşar gibi Anadolu romancıları, Cumhuriyetle birlikte yıllardır birikmiş olan düzenin haksızlığını sorgulayan romanlar yazıyorlar. Ayrıca, 1950 itibarıyla kırsalda hayatları ellerinden alınan insanların kente giderkenki göç yollarında ve kente ulaşımlar da bir türlü bir yere ulaştıkları hissini yaşamayan, fırsat bulduklarında 'acı vatan' diyecekleri Almanya'ya göçecek olan, adeta kendi ülkelerinde yurtsuz gibi yaşamaya başlayan bu insanların yaşadıkları güçlükleri ve dağılıp dağılıp dursalar da sonuçta dayanışmadan vazgeçmeyişlerini anlatıyorlar.'

ilkokullarına öğretmen yetiştirmek gayesiyle kurulmuş Köy Enstitüleri. Sistemin kuramcısı, İsmail Hakkı Tonguç. 1940'da Milli Eğitim Bakanlığı'na gelen Hasan Ali Yücel'in de desteğiyle sistemi kurmuş Tonguç. Eğitimi Avrupa'da almış olan ve özellikle Almanya'da uygulanan eğitim modelini benimsemiş olan bu idealist adamın mimarlığında faaliyete geçmiş bu okullar.

Konya, Samsun, Çorum, Diyarbakır, Kars gibi tren yollarına yakın yirmi bir Türk ve Kürt illerinde açılan Köy Enstitüleri'nde köy çocuklarına hem tarımsal-zirai üretime yönelik, hem pozitif bilimleri hem güzel sanatları kapsayan bir programla eğitim verilmesi kararlaştırılmış. Ulusal bilinç geliştirmek ve yerleştirmek meselesi de dönemin en önemli meselesi tabii. Sapanı bırakıp, eline mandolin ve hatta keman verilen bu çocuklar, Batı müziğinin majör kalıpları öğretilirken, çarçabuk Batılılaşmak hayaliyle nasıl bir halüsinasyon görü-lüyordu, tam olarak anlayamasan da dünyada savaş sürerken yoksulluktan kırılan Anadolu'da, okulların yatakhanelerinde üşüyerek uyuyan, yemeklerini yerken hep beraber oturacakları sandalyeleri dahi olmayan ve okul binalarının inşaatlarında tam zamanlı çalıştırılan bu çocuklara yönelik eğitim aşkını takdir etmek boynumuzun borcu, deyip geçelim.

Geçelim dedim ama şu detayları da vermek isterim. Köy Enstitüleri'nin bir eğitim yuvası olmasının yanında, bir 'kültür sanat merkezi' olma özelliğini sağlayabilmek için bakın neler yapılmış; beş yıllık eğitim içinde her öğrenciye en az on iki marş, yirmi bir tatbikat şarkısı öğretilmesi planlanmış. Türklük Marşı, Gençlik Marşı, Cumhuriyet Marşı gibi bizim de sınıflarda ve okul bahçelerinde önemli gün ve haftalarda esas duruşta söylediğimiz marşlar ve çoğu Avrupa ülkelerinin çocuk şarkılarından oluşan repertuvardan uyarlanan şarkılar var programda. Haklarını yemeyelim, halk türküleri ve oyun havaları da eklemişler listeye, öğrencilere birbirlerinin türkülerini söyletmek gayesiyle.

Tek ses, tek yürek, tek vatan, tek ulus, tek dil, tek ülkü rüyasını gören 'aydın' yöneticilerin ve eğitimcilerin eğittikleri ve kimileri için kendi dillerinde rüya görmeleri dahi yasak olan bu çocukları ellerinde mandolinle, hatta kemanla hayal ettiğimde bir an kalbim sıkışmıyor değil.

Köy Enstitüsü çıkışlı öğretmenler de dahil Türkiyeli aydının, diğerine öncelikle ve mutlaka öğretici olmayı, yol göstermeyi misyon edinerek ve ondan öğrenebileceği hiçbir şey olmadığını kesinleyerek ve bunu yaparken de ona güvenmeyerek, mutlaka bir hainlik bekleyerek, 'şark kafası' nitelemesini dilinden düşürmeyerek, doğru yaşamının tüm bilgisini adeta bu sır kendisine bahşedilmiş gibi hissederek yaşadığı haya-

'Anadolu romanı yazarları içinde Orhan Kemal'in yeri ayrı ya da bana öyle geliyor. Hem kolay okunan, akıcı hem de adeta psikolojik romanlar onunkiler. Özellikle 'Eskici ve Oğulları'nda diğer romanlarında pek yapmadığı bir şey yapıyor Orhan Kemal. Romanın baş kişisi ve ailenin babası olan 'Topal Eskici'yi ve kendisi gibi zamanla yoksullaşan, ırgatlaşan oğullarıyla hayatta kalma mücadelesini anlatıyor bu romanda yazar.'

tı, onu halkına karşı sorumlu olmaktan ziyade, yüksek bir makama oturarak ve 'halka inmesi' gerektiği zaman bunu yapma tevazusunu da gösteren ucube bir kimliğe dönüştürmüştür kanımca. Ucube diyorum çünkü, kendisi de kırsal kökenli olan birçok yerli 'entelektüel'in şizofrenik kimliğini ancak böyle ifade edebiliyorum.

Misal, Kemal Tahir'in romanlarında, ister eşraftan olsun, ister köylüden olsun hemen hepsinin cinsel olarak sapkın ve bu yolla ahlaksız resmedilmesi, onun realizme yüklediği anlamı anlatmak açısından kullanışlı olabilir, ancak hayatının hiçbir evresinde köyde yaşamamış bir romancının anlattığı Anadolu köyünde dürüst, ahlaklı ve çıkarıcı olmayan bir Allah'ın kuluna dahi rastlanmaması, onun realizmini olsa olsa kaba saba bir hale, hadi en fazla natüralizme dönüştürüyor gözümde. Demem o ki; köy-kırsal ve kent arasındaki kültürel uyumsuzlukları, pür haliyle anlatan Kemal Tahir ve benzerlerinin edebiyatı, benim edebiyattan anladığıma denk gelmiyor. Düşündüğümü anlatmayı kolaylaştırmak için Dostoyevski'yi ve onun Rus köylüsünü hangi katmanlarla anlattığını hatırlatmak isterim. O yıllarda, eğitimsiz insanın hayvandan farksız olduğu düsturuyula genişleyen haleti ruhiyeyi, Batı kültürünün dışındaki bir davranışı, tavrı, biçimi ve birikimi mutlak olarak cehalete indirgeyen aydın kimliğini yaratan Cumhuriyet ülküsünü, kategorik olarak cehaletin biçimlerinden biri olarak gördüğümü belirtmek isterim.

Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlar, Mahmut Makal, Ferit Edgü ve niceleri, köylerde yaşanan yoksulluğu, haksızlığı, adaletsizliği, feodalizmin Anadolu'daki tezahürü olan ağa düzenini keskin gerçekliğiyle anlatmayı çok iyi becermişlerdi, burası kesin, çıkardıkları işin önemi burada. Ancak, çok ilgi gören bu konuya fazlaca abandıklarından kendilerine duyulan ilginin azalması, kaçınılmaz olmuş. 1950'lerdeki siyasal, sosyal dönüşümün kentlerde de belirgin biçimde hissedilmesiyle birlikte Anadolu romanlarının konusu daha zengin şüphesiz. Artık sadece köyde değiliz, evet konu zengin ama edebi zenginleşme de açıkça fark ediliyor. Bu yıllarda Anadolu'yla kurulan ilişki ve Anadolu romanları, bir sosyolojik bakış özeti gibi.

Anadolu romanı yazarları içinde Orhan Kemal'in yeri ayrı ya da bana öyle geliyor. Hem kolay okunan, akıcı hem de adeta psikolojik romanlar onunkiler. Özellikle 'Eskici ve Oğulları'nda diğer romanlarında pek yapmadığı bir şey yapıyor Orhan Kemal. Romanın baş kişisi ve ailenin babası olan 'Topal Eskici'yi ve kendisi gibi zamanla yoksullaşan, ırgatlaşan oğullarıyla hayatta kalma mücadelesini anlatıyor bu romanda yazar. Ancak, sadece ekonomik koşullarla belirlenen toplumsal yapı anlatılmaz romanda, aynı zamanda bu ailenin kendine özgü

kişisel sorunlarını, birbirine benzemez yönlerini, çelişkilerini de anlatır Orhan Kemal. Topal eskici, Trablusgarp Savaşı'nda bacağına bırakmış, tahta bir bacakla evine dönmüş olan iki oğlu, bir kızı, bir de karısı olan, aksi, huysuz bir adam. Bazen zalim bazen şefkatli, bazen cimri bazen özverili, bazen doyumsuz bazen sevda düşkünü olan Topal eskici, bu toprakların babalarına benzer. Hemen hepimizin babalarına...

Orhan Kemal, kurucu mecliste milletvekilliği ve bakanlık yapmış olan babası, 1931'de Suriye'ye sürülünce, onunla birlikte oraya gidiyor. Daha küçücükken, orta öğretimdeyken gittiği Suriye'de bir yıl kalıyor ve memleketine, Adana'ya dönüyor. Adana'da çırçır fabrikalarında çalışmaya başlıyor gencecik yaşında. Pamuğu çekirdeğinden ayıran çırçır makinelerinin çıkardığı daimi ve ince sesin fonunda katiplik ve işçilikle hayatını kazanan yazar, sonradan yazacaklarını bu yıllarda biriktiriyor. 1940'da o da artık matbu hale gelmiş olan 'komünizm propagandası yapmak' suçuyla hapishaneye düşüyor. Orada Nazım Hikmet'le tanışıyor. Romancılığında büyük katkısı olan Nazım'ın adını, 1943'te tahliye olduktan sonra doğan oğluna veriyor. Yıllar sonra 1960'da yine aynı sebeple çoğu gibi hapse atılacak.

İlk romanları otobiyografik Orhan Kemal'in. 'Baba Evi' bunlardan biri. Ardından, Toroslar'dan Çukurova'ya uzanan topraklarda çalışan işçiler ve dramaları kaleminden dökülüyor. Sefaleti, acıları keskin anlatan Orhan Kemal, belki de daha keskin olarak dostluk ve dayanışma duygularını anlatmış romanlarında. Şöyle hissediyorsunuz; insanın olduğu yerde acı gibi, mutluluk gibi, adalet duygusu da mutlaka vardır. En

'Orhan Kemal'in anlattıkları halihazırda hayatımıza çok uzak değil, hayatın bilgisi değişiyor olabilir, dünya artık anlaşılması daha güç, daha karmaşık kodlara sahip, doğru... Ancak dayanışmaya olan ihtiyacımız apaçık ve insanlığın ortak birikimi olan değerler duruyor yerli yerinde, umutsuzca yok saysak da. İnsana dair 'dürüst', 'adil', 'cesur', 'güvenilir', 'iyi', 'güzel' kelimelerinin anlamları orada, sözlükte ve yapılacaklar belli. Hatırlamak için iyi okumalar...'

cimrisinin, cömertinin, bencilinin, hasisinin, namussuzunun, yoksulunun, zengininin en nihayetinde iyiye, güzele, birliğe yöneleceğine inanır. Tüm roman kişileri, sonunda birlik duygusuyla hayat çilesini aşarlar ve dayanışma galip gelir. Sağduyulu roman kişilerinin savunduklarını, romanlarında haklı çıkararak Orhan Kemal'in memleket için de böyle bir hayali olduğu anlaşılır. Dağılmayı aşma, toparlanma, birlik olma, dayanışma hayali... Umutlu bir yazar Orhan Kemal.

Berna Moran şöyle söylüyor; 'Orhan Kemal'in romanlarında toprak vardır.' Toprak da yüklü imge bizim için... Onun romanlarını bir acılar silsilesinden ibaret görürsek Orhan Kemal'in romanlarını, Samsun'da akrabalarım olan solcu abi ve ablaların kitaplıkları sayesinde lise yıllarımda okuyan ben, 90'ların başında fakültede karşılaştığım ve taşradan okumaya büyük şehre gelen bir çoğumuzun o göçerler gibi olduğumuzu düşünmedim değil yıllar sonra... Hayatımı sanatla kazanacağım ve geçireceğimden emin olan ben, hayatını siyasetle geçireceğinden emin olan diğeri, hayatını devrim yapmaya adanmış bir öteki... küçük memur veya işçi maaşlarıyla geçinen taşradaki evden gelen yiyeceklerle, örülmüş kazakla sevinenlerdik. Yeni yeni büyüyen marketlerden ne istersek alır, çıkarırdık o ayrı, ama o kolilerin ayrı bir neşe verdiği kesindi. Dolayısıyla, Mülkiye'den mezun olur olmaz üst düzey bir devlet kadrosuna, ülkelerden birinde devam edecek olan eğitime, yüksek lisansa vesaireye, akademiye doğru yelken açacaklar bizler değildik. Anadoludan gelen ya solcu ya şair ya da her ikisi birden, ya cesur ya duyarlı ya akıllı ya ahlaklı ya da ikisi, üçü birden olabilirdik ve olduk da...

Bazımız başka dillerde konuşuyor olabilir, bazımız iyi paralar kazanıyor olabilir, bazımız entelektüel birikimimizle titr sahibi olanlardan daha saygı değer kabul ediliyor olabiliriz ve hep ve uzun çalışmak zorunda olarak, tatilleri dünyanın istediğimiz yerinde geçirebiliyor olabiliriz... Bunlar doğrudur. Fakat şu da doğru ki; biz o yelkenleri açamayacaktık ve açamadık da. Demem o ki ve çok eminim ki; okuyup, dinleyip öğrendiklerimize Orhan Kemal gibi isimlerin romanlarını da katık ederek geliştirdiğimiz sınıf bilincimizi unutmak yersiz ve aptalca... Orhan Kemal'in anlattıkları halihazırda hayatımıza çok uzak değil, hayatın bilgisi değişiyor olabilir, dünya artık anlaşılması daha güç, daha karmaşık kodlara sahip, doğru... Ancak dayanışmaya olan ihtiyacımız apaçık ve insanlığın ortak birikimi olan değerler duruyor yerli yerinde, umutsuzca yok saysak da. İnsana dair 'dürüst', 'adil', 'cesur', 'güvenilir', 'iyi', 'güzel' kelimelerinin anlamları orada, sözlükte ve yapılacaklar belli. Hatırlamak için iyi okumalar...

Devletin gözünden ‘komonist’ Nâzım Hikmet

Gazeteci Tolga Şardan, Nâzım Hikmet’le ilgili bugüne kadar hiç ortaya çıkmayan devlet içerisindeki resmi yazışmaları “Komonist Masası”ndaki Nâzım Hikmet kitabında derledi. Devletin Hikmet’i nasıl gördüğünün ilk kez ortaya konduğu kitap önümüzdeki hafta okurlarla buluşacak.

Serkan Alan

Gazeteci Tolga Şardan'ın "Komonist Masası"ndaki Nâzım Hikmet adlı kitabı önümüzdeki hafta Doğan Kitap aracılığıyla raflardaki yerini alacak.

1921 yılından itibaren devlet içerisinde Nâzım Hikmet'e ilişkin resmi yazışmaların bir bölümüne ulaşan Şardan araştırma/inceleme türündeki kitapta Cumhuriyet Dönemi'nden 1980 darbesine kadar farklı tarihlerde devletin Nâzım Hikmet'e olan bakış açısını ortaya koyuyor. Şardan'ın çalışması aynı zamanda devletin Nâzım Hikmet'i nasıl gördüğünü ilk kez ortaya koyma özelliği taşıyor.

'DEVLET NÂZIM'LA İLGİLİ NELER YAPMIŞ BUNLARI ORTAYA KOYDUM'

"Nâzım Hikmet literatüründe bugüne dek olmayan bir şey yaptığını söyleyen Şardan kitabın içeriğine dair, "Devlet Nâzım'ı nasıl gördü?' sorusunu yanıtlamaya çalıştım. Nâzım Hikmet ile ilgili büyük bölümü anıları, hatıraları veyahut o zamanki adli yargılamaların kayıtlarına dayanan eserler kaleme alındı. Ben ilk defa devletin Nazım Hikmet'le ilgili çeşitli yazışmalarına ulaştım. Örneğin İçişleri Bakanlığı'nın, emniyetin, valiliklerin Nazım Hikmet'in yaşamının belli bölümleriyle ilgili yazışmalarını buldum. Bunları Nazım Hikmet'in hayatındaki bölümlere yerleştirdim. 1921, yani ilk defa Nâzım devlet kayıtlarına girdiğinden itibaren Cumhuriyet dönemi, Milli Şef dönemi, 1960 dönemi, 60 İhtilali, 71 Muhtırası ve 80 İhtilali gibi dönemlerde devlet Nazım'la ilgili neler yapmış bunları ortaya koydum" ifadelerini kullandı.

'HİKMET'İN ANKARA ZİYARETLERİNİN İÇERİĞİ KİTAPTA'

"Devletin bütün yazışmalarını buldum" iddiasında olmadığını, bulabildiklerini incelediğini belirten Şardan, kitapta okurları farklı şeylerin beklediğini belirterek şunları kaydetti:

"Bu belgeler içerisinde Nazım Hikmet'in dönem dönem Ankara'ya yaptığı seyahatler sırasında kimlerle görüştüğü, neleri konuştuğu, kimlerle hangi sohbetleri yaptığı konusunda takip raporları da var. Örneğin geliyor İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'yla konuşuyor. Ne konuştuğu gibi bilgiler de mevcut. Mesela Mehmet Ali Aybar'la Zekeriya Sertel arasında bir mektuplaşmadan Nâzım Hikmet'in oğlu Mehmet Nâzım'ın yurt dışına kaçırılacağı kanaati oluşuyor devlette. Devlet Sovyet Sefareti'ne çocuğun teslim edileceğini düşünüyor, alarına geçiyor, tedbir alıyor ve çocuğu takip ediyor. Bunlar gibi enteresan şeyler de kitapta."

'Komonist Masası'ndaki Nâzım Hikmet, Tolga Şardan, 368 syf., Doğan Kitap, 2019.

Bourdieu'nun gözünden muhafazakâr'a bakmak

Sosyolog Aksu Akçaoğlu'nun "Zarif ve Dinen Makbul" adlı çalışması İletişim Yayınları etiketiyle raflarda yerini aldı. Akçaoğlu, Ankara'nın Çukurambar mahallesinde gerçekleştirdiği yaklaşık bir sene süren etnografik çalışmasıyla "burjuva kültürüyle barışık muhafazakâr üst-orta sınıf beğenisi"nin ortaya çıkışının tarihsel ve sosyolojik analizini maharetle gerçekleştiriyor.

Din ile modernizm arasındaki ilişki, sosyologları en çok meşgul eden sorunlardan biri olagelmıştır. Karl Marx, Emile Durkheim ve Max Weber gibi kurucu düşünürler, dini modern toplumun ekonomik, sosyal, teknik yapılarına eklenen bir unsur, bir epifenomen gibi görürlerken, Danièle Hervieu Leger gibi son dönem düşünürler ise dini, bu yapıların arasında bir yapı olarak düşünmeye ve açıklamaya çalışmışlardır. Bugün, dinin, rasyonel insanın ya da doğayla mücadelesinden galip çıkarak kendisini sadece sahip olduğu güçlere yaslayarak kuran "homo faber" in yükselişiyle insan hayatından giderek silineceği tezi gücünü büyük ölçüde yitirmiş görünüyor. Çünkü sosyolog Georg Simmel'in de belirttiği gibi, dinsel duygusu klasik dinlerden farklı biçimlerde de olsa varlığını sürdürüyor. Ancak günümüzde din üzerine yapılan incelemelere mutlak surette dâhil edilmesi gereken ilişkilerin neoliberalizm ve din ile tüketim toplumu ve din arasındaki ilişkiler olduğu görülüyor. Sosyolog Aksu Akçaoğlu'nun "Zarif ve Dinen Makbul"

Kerem Yılmaz

adlı çalışması, muhafazakâr üst-orta sınıf Müslümanların habitus'larına ve tüketim alışkanlıklarına din çerçevesinden bakarak bu ihtiyacı gidermeye yönelik önemli bir çaba ortaya koyuyor. Akçaoğlu, Ankara'nın Çukurambar mahallesinde gerçekleştirdiği yaklaşık bir sene süren etnografik çalışmasıyla "burjuva kültürüyle barışık muhafazakâr üst-orta sınıf beğeni-si"nin ortaya çıkışının tarihsel ve sosyolojik analizini maharetle gerçekleştiriyor.

Zarif ve Dinen Makbul, bir yandan ünlü Fransız sosyolog Pierre Bourdieu'nün geliştirdiği analitik yöntemi temel alarak habitus kavramını analizin odağına yerleştiriyor, diğer yandan ise Gaston Bachelardcı epistemolojik görüşten hareketle muhafazakârlık-İslamcılık ayrımı üzerine yeniden düşünüyor.

MUHAFAZAKAR FAİLLERİN MUHAFAZAKARLIĞI

Akçaoğlu, muhafazakârlığın sosyolojik olarak incelenmesindeki zorlukların başında, "kâğıt üzerindeki" muhafazakâr ideolojiyi toplumsal uzamdaki çeşitli aktörlerin muhafazakâr tavırlarının kaynağı olarak görmeyi gösteriyor. Yazara göre muhafazakâr failin, muhafazakâr düşünürle özdeş bir zihne sahip olduğunu düşünmek büyük bir yanılgı. Bu yanılgıdan sıyrılmanın yolu ise bir faili muhafazakâr kılan toplumsal koşulları incelemekten geçiyor.

Yazar, gerekli irdelemeyi Bourdieu'nün sermaye türleri ve habitus kavramlarıyla yapmaya çalışıyor. Buna göre, farklı sermaye türlerinin farklı hacimleriyle biçimlendirdiği konumlar, faillerin içinde eyledikleri toplumsal koşulları ifade ediyor. Bu toplumsal koşullar habitus marifetiyle içselleştirilerek "zihinsel yapılar", yani "algı, eylem ve düşünce kategorileri"ne dönüşüyor.

Akçaoğlu, muhafazakârlığı, "toplumsal cinsiyet, etnisite, uyruk ve dinî aidiyet gibi toplumsal görme ve ayırım ilkelerinin, çeşitli alanlardaki sembolik girişimciliğin neticesinde büründüğü form" olarak tanımlıyor. Bu formun oluşmasında, ilk olarak, siyaset alanında verilen mücadele sonrası ortaya çıkan hâkim muhafazakârlık ilkeleri etkili oluyor. İkinci planda ise bu ilkelerle arasında bağ kuran toplumsal faillerin içselleştirmeleri, yani muhafazakâr habitus'leri devreye giriyor. Burada dikkat çekilmesi gereken en önemli hususlardan biri, "muhafazakâr ayırım ve görme ilkeleri"nin ne evrensel ne de özsel olduğu.

ÇUKURAMBAR'IN ETNOGRAFİSİ

Akçaoğlu'nun etnografik çalışmaları için Çukurambar'ı seçmesinin en önemli nedenleri, burada 1990'lı yıllardan itibaren gecekonduların yerini hızla çok katlı lüks sitelere bırakması ve akabinde burada oluşan sosyal hayatın muhafazakâr üst-orta

'Akçaoğlu, muhafazakârlığı, "toplumsal cinsiyet, etnisite, uyruk ve dinî aidiyet gibi toplumsal görme ve ayırım ilkelerinin, çeşitli alanlardaki sembolik girişimciliğin neticesinde büründüğü form" olarak tanımlıyor.'

sınıflar tarafından biçimlendirilmiş olması.

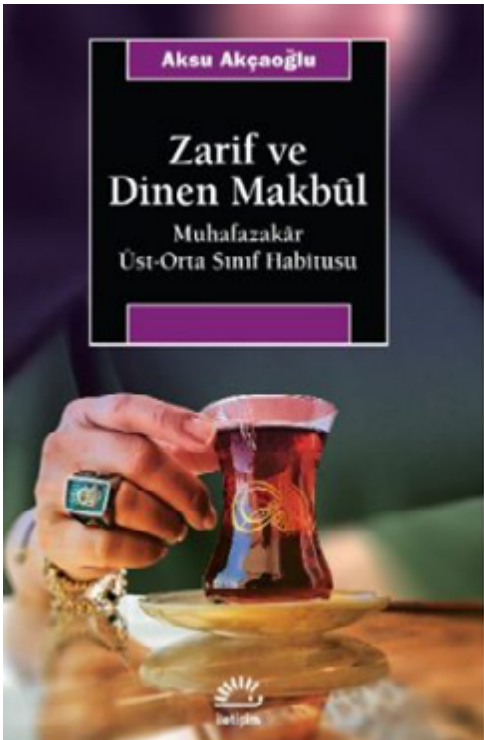
Sosyolog, sosyal bilimlerde yaygın biçimde kullanılan derinlemesine görüşme tekniğinin yerine, yani araştırma sahasına dışarıdan sızmaya çalışan bir akademisyen olarak girmek yerine, buradaki sosyal yaşamın bir parçası olarak girmeyi tercih etmiş. Bu doğrultuda mahallede verilen ney kursuna yazılmış ve Mesnevi sohbetlerine katılmış. Yazar, bu iki adımın ona muhafazakâr habitus'ları, yani muhafazakârlaşmış bedenleri anlama konusunda çok yardımcı olduğunu belirtiyor.

Yazara göre, bu muhafazakârlaşmış bedenlerin ifadesi olan muhafazakâr beğeni, piyasa ekonomisinin sunduğu ekonomik ürünlerle kurulan yeni bir ilişkinin ürünü. Çukurambar'ın muhafazakâr orta-üst sınıf sakinleri, lüks sitelerde oturan, dairelerine gösterişli bir şekilde dekore eden, rafine damak tadı arayışı içinde olan ve çocuklarının eğitimi için büyük bütçeler oluşturan, dolayısıyla kendilerinden önceki muhafazakâr nesillerin kendileriyle arasına set çektiği kapitalist ekonomiyle yeni bir ilişki kuran insanlar.

Bu yeni ilişkinin önemi, "iyi muhafazakâr" ya da "iyi Müslüman" olmak ile tüketicilik arasındaki bariyeri yıkan bir ilişki olması. Bu yeni ilişki, beraberinde, mahallelinin ağız birliği içinde ters yüz etmeye çalıştığı bir damgayı, "muhafazakâr tüketimci" damgasını da beraberinde getiriyor. Çukurambar sakinleri bu damgayı, bir yandan tüketim toplumu eleştirilerine katılarak ve onları yeniden üreterek, diğer yandan ise "Müslüman iç dünya"larını sürekli eğiterek kaldırmaya çalışıyorlar.

Müslüman iç dünyanın eğitimi, Akçaoğlu'nun da dahil olduğu Mesnevi Sohbetleri'nde modern ve laik toplumsal hayatın eleştirisiyle birleşiyor. Yazar, bu sohbetlerde, iyi bir Müslümanın modern kapitalist sistemin çarklarına kendini kaptırıp, "mükafatı Allah'ın rızasını kazanmak olan bir sınav yeri" olan dünyada nefesine yenilmemesi gerektiği anlatısının ve "soyut bir Müslüman" idealinin inşa edildiğini vurguluyor. Yani önceki nesillerin "haram fabrikası" olarak gördüğü kapitalizmin son dönem muhafazakâr nesiller tarafından farklı bir şekilde okunduğu söylenebilir: Bu okumaya göre, Çukurambarlıların gözünde zararlı olan, bir ekonomik sistem olarak kapitalizm değil, aşırı tüketim hastalığına tutularak "kamil insan" mertebesine ulaşma çabasını boşlayan, "iyi bir Müslüman" olma arzusunu kaybeden bireyin ahlâki zayıflıkları.

Akçaoğlu, çalışmasının son bölümünde kendi türettiği bir kavram olan "sembolik kutuplaşma" aracılığıyla siyasi alandaki mücadele ve demokrasi bilincine sahip faillerden oluşan bir toplum geleceğini sorguluyor. Yazara göre, orta sınıfların laik ve muhafazakâr fraksiyonlarının, bedene, mekâna, eşyaya, sosyal ilişkilere, vs. dair beğenilerinin tüketim toplumunun yükselişle birlikte kısmen kesişmesi sonucu bu fraksiyonlar arasındaki sembolik mücadeleler çatışma ekseninden uzaklaşmış da olsa, yazarın "sembolik kutuplaşma" olarak kavramlaştırdığı zihinsel sınırlar yerli yerinde duruyor.

Zarif ve Dinen Makbûl-Muhafazakâr Üst-Orta Sınıf Habitusu, Aksu Akçaoğlu, syf. 172, İletişim Yayınları, 2019.

Epik bir anlatı: Lefter!

Gerekli Kitaplar'ın ilk kitabı Lefter'i, yazarı Murat S. Dural'la konuştuk. Fenerbahçeliliği ve öyküleri kamuoyunca bilinen Dural, çalışma biçimini, Fenerbahçe'yi ve Lefter'i Gazete Duvar'a anlattı.

Gerekli Kitaplar yayın dünyasına hızlı bir giriş yaptı. Krizin süreklileştiği, kağıt fiyatlarının arttığı, dağıtım ağlarının değiştiği ve kültürel ve sanatsal sermayenin her daim tartışıldığı şu günlerde yayın camiasına giren taze yayınevi, üç kitapla okura merhaba dedi: Ursula K. Le Guin, Stefan Zweig ve Lefter Küçükandonyadis. Yalnızca biyografi kitaplarını basacağını ve kendi alanlarında öncü isimlerin konu edileceğini öğrendiğimiz yayınevi, ileriki günlerde de çalışmalarına devam edecek gibi görünüyor.

Gerekli Kitaplar'ın ilk kitabı Lefter'i, yazarı Murat S. Dural'la konuştuk. Fenerbahçeliliği ve öyküleri kamuoyunca bilinen Dural, çalışma biçimini, Fenerbahçe'yi ve Lefter'i Gazete Duvar'a anlattı.

İlk olarak sizi tanıyalım. Kimdir Murat S. Dural?

1973'te Üsküdar'da doğmuş, İstanbul Üniversitesi Klasik Arkeoloji Bölümü'nü bitirip üzerine yüksek lisans yapmış,

Soner Sert

'Öykünün daha özgürlükçü bulduğum atmosferine nazaran roman, kendi hayatını size belletmeye çalışan, kendi yönelimlerini benimseten bir yapı. Hala Murat mıyım yoksa Ramiz miyim bilemiyordum. İşte bu kendimi tekrar edip hareketsiz kaldığım ortamda Lefter kitabı Gerekli Kitaplar'da çalışan, hem dostum hem de editörüm olan Baran Güzel tarafından bana sunuldu.'

2001'de askerlik görevi esnasında yaşadığı uykusuzluk ve bunun getirdiği sorunlar sonucu ayaklarını kaybedip engelli olmuş, ama buna saplanıp kendini engellememiş, spora olan sevgisi, gönül verdiği takımın tutkusuyla ve akademik özlemlerini, ülkesi ve gönül verdiği arma için projeler üreterek telafi etmeye çalışan, "Stadyumlardaki Engelli Seyirci Alanlarının İyileştirilmesi" ve Fenerbahçe özelinde "Bedensel Engelli Branşların Kurulması-Arttırılması" yönünde kendi gibi gönülden taraf olanlarla projeler yürütmüş, 2009 yılında dünyada ilk defa yapılan bir organizasyona dostlarıyla imza atıp Alex De Souza'nın ayaklarının silikon kalıplarını alıp yürümüş, Alex Organizasyonu vesilesi ile 2015 yılında Genç Beşiktaşlılar Platformu tarafından "Yıkılmayan Adam" ödülüne layık görülmüş, 2014'te Fantastik ve Bilimkurgu Sanatları Derneği'ne (FABİSAD) üye olmuş, 2018 Mart itibarıyla bu derneğin yönetim kurulunda yer almış, Kayıp Rıhtım gibi internet platformlarında, Yabani, Rotka, Vagon, Komplike, Mikrop, Trip ve Lemur gibi dergilerde yazıları, öyküleri, Kitap Eki'nde aylık okuma listeleri, kitap incelemeleri yayınlanan, engeli yüzünden emekli olup aldığı toplu paranın bir bölümü ile kulübüne koşup kongre üyesi olmuş, 2016 Kasım ayında İthaki Yayınları'ndan Yankı Enki editörlüğünde ilk öykü kitabı Kibrit Ev çıkan, 2017 Şubat ayında 14 Şubat'a dair 14 yazarın 14 öykülük derlemesi olan Aşkın Karanlık Yüzü'nde "Loholico"; 2017'de Kayıp Rıhtım'ın Öykü Seçkisi'nde "Bir Diğeri..."; Edebiyatist tarafından basılan Pati Öyküleri'nde "Zafer Getiren"; Sadık Dostlarımız kitabında "Hııırr!" öyküleri ile yer almış, 2019 Ocak'ta Gerekli Kitaplar'dan çıkan edebi bir Lefter biyografisi olan Lefter: Efsaneler Ölmez kitabı yayınlanan ve şu an, hala ve belki de sonsuza dek sürecek romanı üzerinde çalışan biri.

'İLK TEPKİM GERİ ADIM ATMAK OLDU'

Öykü kitabınız, pek çok toplama öykü kitabında öyküleriniz var. Sizi biyografi yazmaya iten sebep nedir?

2016 yılında, Kibrit Ev çıktıktan iki ay sonra editörümün teklifi ile bir roman üzerinde çalışmaya başladım. İlk cümleler 2017 Şubat'ta kağıda dökülmeye başladı. Yaklaşık 4.5 ayda bitmişti. 2018 yazına kadar da hayatım bu romanın yörüngesinde ve düzeltmeleri ile geçti. Öykünün daha özgürlükçü bulduğum atmosferine nazaran roman, kendi hayatını size belletmeye çalışan, kendi yönelimlerini benimseten bir yapı. Hala Murat mıyım yoksa Ramiz miyim bilemiyordum. İşte bu kendimi tekrar edip hareketsiz kaldığım ortamda Lefter kitabı Gerekli Kitaplar'da çalışan, hem dostum hem de editörüm olan Baran Güzel tarafından bana sunuldu. Spor, özellikle fut-

'Hayatının belirgin özelliklerini, iniş ve çıkışlarını, destansı ve dramatik taraflarını bir özet, bir nüve olarak sofraya tezgahına aldım. Bunun üzerine ise edebi ve taraftarvari bir anlatı, sanki neşeli bir sofrada anlatılan bir masal havası vermeye çabalayarak yağurmaya başladım. Kitap çıkalı çok az zaman geçti ve beni en sevindiren taraf okurlardan bunu başardığımı belli eden, "okurken sanki bir sofrada sen bize harika bir hikaye anlatıyormuşsun gibi hissettim" cümlesi oluyor.'

bol üzerine yazılmış her şeyi toplayıp okumaya çalışıyorum. "Biyografi" denilince hem de Fenerbahçe ile ilgili olunca ilk tepkim korkmak ve geri adım atmak oldu. Zaman geçtikçe bu fikre ancak kendi şartlarım içinde ısınmaya başladım. Hali hazırda Lefter üzerine yazılmış harika bir biyografi var. Ben onun hayatını kurgulanamaz şekilde korudum ve onun üstüne edebi, futbolun edebiyatı, felsefesi ve bunun tam tersi bir yazın eklemeye çabaladım. Bu konuda spor basınının Balzac'ı denilen İslam Çupı'ye öykündüğümü açıkça itiraf etmeliyim. Kısacası bu biyografiden çok epik bir anlatı. Tabii kitabı çok kısa bir sürede oluşturma serüvenim yüksek dozda Fenerbahçe ve Lefter ile yürüme heyecanımın da ürünü. Kitabın sadece yazın kariyerimde bir aşama olmasını değil, söz konusu Fenerbahçe camiası olunca bunun da bir proje olmasına özen gösterdim.

'TEK DİLLİ ANLATILARA İNANMIYORUM'

Lefter gibi Fenerbahçe'nin sembolü olmuş bir ismin biyografisini yazarken nasıl bir çalışma izlediniz?

Öncelikle (bir tarihçi olmamın da etkisiyle) hayatına kurgu dokunsun istemedim. İskeleti kuvvetli ve gerçeğe uygun kurmalıydım. Kurgunun ucu kaçtığında tarihi olaylar ve kişiler tahrip edilebiliyor. Bundan hiç hoşlanmıyorum. Kitabın sonundaki kaynakçaya bakanlar giriştiğim çabayı net olarak görebilirler. Hayatının belirgin özelliklerini, iniş ve çıkışlarını, destansı ve dramatik taraflarını bir özet, bir nüve olarak sofraya tezgahına aldım. Bunun üzerine ise edebi ve taraftarvari bir anlatı, sanki neşeli bir sofrada anlatılan bir masal havası vermeye çabalayarak yağurmaya başladım. Kitap çıkalı çok az zaman geçti ve beni en sevindiren taraf okurlardan bunu

başardığımı belli eden, “okurken sanki bir sofrada sen bize harika bir hikaye anlatıyormuşsun gibi hissettim” cümlesi oluyor.

Tek dilli anlatılara inanmıyorum, dil oluşturmanın, oturtmanın tarafında değilim. Doğru hikayeyi doğru dille anlatırken deneysel, tuhaf, şaşırtıcı davranmayı seviyorum. Hayata ve insanlara bakış açım da böyle. Sanırım ve umuyorum ki Lefter kitabımız bundan nasibini aldı. Son olarak belirtmeliyim ki kitabın oluşma, ilk okumalar sürecinde Fenerbahçe camiasının hafıza, tarih elçileri, düşünürleri ile sürekli irtibatta kaldım. Sadece onlara değil Küçükandonyadis ailesinin ilgisine mahzar oldum. Bozkurt Yılmaz, Behçet Üstün, Ali Kaptan, Alp Bacıoğlu bana büyük destek verdiler. Bir taraftan yazıyor diğer yandan güçlü bir iletişim ile sadece Fenerbahçe ve Fenerbahçelilere değil, bu ülkeye, sporseverlere, eski insanların nefis tabiatı ile dokunmaya, yüzlerinde güçlü ve manidar bir gülümseme oluşturmayı yol belledim.

Kitabınızın bir bölümünde “Lefter’in Fenerbahçe’ye transferi devriminizin transfer olaylarına benzemeyen bir hikâyedi” cümlesine yer veriyorsunuz. Öncesiyle ve sonrasında Lefter’in “olay olmasının” sebebi ne sizce?

Tek cümle ile; saha içi kadar saha dışında da epik, destansı bir karakter olması diyebilirim. İlk Fenerbahçe idmanına çıkışı, A Takımına karşı oynayıp dört gol atışı ve bir hafta ortalarda gözükmemesi bugün ile kıyaslanamayacak bir beyefendilik senfonisi. A Takımdaki abilerine dört gol attığı için inzivaya çekiliyor. Aidiyet, onur, efendilik, mücadeleye olan tam konsantrasyon. Lefter’in belki de kendi portresini çizdiği şey, onu olay yapan nüve “Ben Fenerbahçe formasını sadece sırtımda değil başımın üstünde taşıdım” cümlesi belki de. “Futbolda gözyaşı dökmesini bilmeyen insan, sevinmesini asla öğrenemez” diyen biri sadece futboldan bahsediyor olamaz. Ayrıca Lefter’i Lefter yapan bir diğer şey, ne yazık ki, ülkemizin geçirdiği tüm merhaleleri iyisi ve kötüsüyle bir fiil yaşamının içinde gözlemleyebilmek.

Lefter’in etnik ve kültürel kimliğine pek çok yerde değiniyorsunuz. 6-7 Eylül Olayları’nın üzerinde çokça duruyorsunuz. Bir de Türk olmadan Türkiye’de başarılı olmaya çalışmanın daha zor olduğu da malum. Bu durumu Lefter özelinde nasıl yorumlarsınız?

‘A Takımdaki abilerine dört gol attığı için inzivaya çekiliyor. Aidiyet, onur, efendilik, mücadeleye olan tam konsantrasyon. Lefter’in belki de kendi portresini çizdiği şey, onu olay yapan nüve “Ben Fenerbahçe formasını sadece sırtımda değil başımın üstünde taşıdım” cümlesi belki de. “Futbolda gözyaşı dökmesini bilmeyen insan, sevinmesini asla öğrenemez” diyen biri sadece futboldan bahsediyor olamaz. Ayrıca Lefter’i Lefter yapan bir diğer şey, ne yazık ki, ülkemizin geçirdiği tüm merhaleleri iyisi ve kötüsüyle bir fiil yaşamının içinde gözlemleyebilmek.’

'Alex'e baktığında onun da benim de gördüğüm şey bir isim değil, onda şekillenmiş bir örneklik, duruş hali. Sahada büyük bir kumandandı Alex. Bu yüzden onu "Latin Amerikalı Şair" olarak görürüm. Tek fark kaleminin ayakları olmasıdır. Biliyorsunuz Lefter için de aynı benzetme vardır; "Ver Lefter'e Yazsın Deftere!"'

Konu sadece Türkiye'de azınlık olmak değil, Türkiye'de kendinize ait bir renk olmanız, hatta başarılı olmanız bile sıkıntılar yaratabiliyor. Bu anlamda ön yargının, düşmanlık üretebilmenin, linç kültürünü ve cehaleti övmenin en güzel örneği yine Lefter'in hayatında şekilleniyor. Atina'da oynanan bir milli maçta "Türk Tohumu" oluyor, ülkeye dönüyor Atatürk'ün evi bombalandı yalanı ile başlayan 6-7 Eylül Olayları'nda ise "Yunan Tohum"u. Üstelik kökeni Arnavut. Lefter'in kendi dilinden o günleri dinleyince aslında hepimizin halen hissettiği bir şeyi dile getirdiğini görüyoruz; ait hissedemiyorsunuz çünkü hissettirmiyorlar.

Bilmek sizi geliştirir, çapınız genişler ama genişlemeye açık olmayan bir kültürde bu sorundur. Güçlü bir milletin parçası olmak için tek tip değil, çok renkli bir birliklilik lazım. Oysa hep öteleme, ötekileştirme, toplumu kendi tarafına çekme, çekilemeyi kötüleme var. Şehirlerimiz arasında bile bu yanlış önermeleri, yargılamaları görebiliyoruz. Kutlukhan Kutlu'nun nefis bir cümlesi vardır; "birinin ütopyası diğerinin distopyası olabilir." Hayatı hepimiz, tüm renklerle yaşanabilir kılmamız lazım. Amin Malouf'un yazdığı gibi "Ölümcül Kimlikler" üretip birbirimizi damgalamamalıyız.

'ALEX BÜYÜK KUMANDANDI'

Ölümünden önce Lefter, Fenerbahçe'deki en beğendiği oyuncunun Alex olduğunu söylüyor. Sizce bu durumun sebebi nedir? Kendi futboluna en yakın bulduğu kişi olduğu için olabilir mi?

Liderlik vasıfları ve üretkenliği en belirgin temas noktaları sanırım. Sadece sahada değil bir aile babası olarak örnekliği de önemli etken bence. Bunu Alex'in onu Büyükkadadaki ziyareti esnasında söylediğini hatırlıyorum. Alex'e baktığında onun da benim de gördüğüm şey bir isim değil, onda şekillenmiş bir örneklik, duruş hali. Sahada büyük bir kumandandı Alex. Bu yüzden onu "Latin Amerikalı Şair" olarak görürüm. Tek fark kaleminin ayakları olmasıdır. Biliyorsunuz Lefter için de aynı benzetme vardır; "Ver Lefter'e Yazsın Deftere!"

Fenerbahçe'nin yeni bir Lefter çıkaramamasının sebebi ne sizce? Altyapı eksikliği mi, kulübe duyulan sevginin yetersizliği mi? Ne dersiniz?

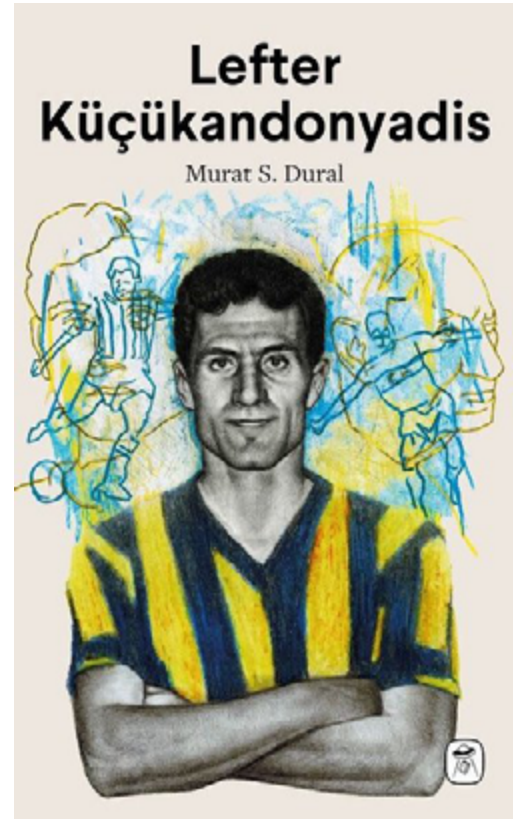
Aynı soruyu Galatasaray özelinde Metin Oktay, Beşiktaş özelinde Hakkı Yeten için de sorabiliriz. Kitapta bu durumun peşine çokça düştüm. "Lefter: Efsaneler Ölmez"i tipik bir biyografi olmanın sınırından döndüren şeylerden biri de

bu. Lefter'in hayatına bakınca bu sorunun tipik ama doğru cevapları özgünlük, yani sadece kendi olmaya çalışmak, kendini geliştirmek için durmadan etrafını inceleyen çocuksu gözler, artık göremediğimiz amatör profesyonellik, dünün tutkulu meydan okumalarına nazaran bugünün kısır hedefleri ve belki şaşıracağınız ama çamurlu sahadan efsane çıkaran o vefalı fedakarlık ile bugünün anlamsız bol sıfırları. Hayatı tribün demirlerinden sarkarken futbol olanlarla hayatını kazanmak için futbol oynayanlar. Tribüne gelmek için neler yapıyor o parası küçük ama gönlü, aidiyeti çok büyük insanlar. Taraftar gibi hissederseniz sahada da büyürsünüz zaten.

'YAZMAK BENİM İÇİN BİR ARKEOLOJİK KAZI'

Hazırladığınız yeni bir çalışma var mı?

Romanım ve onun öznesi Ramiz ile uğraşıyorum. Bol bol dizi film izleyip kafamı dağıtmak için oyun oynuyorum. Başta da dediğim gibi bol bol okumaya çalışıyorum. Hedefim Mayıs ayında bu üç yıllık roman çalışmasını tamamlamak ve ilgili olan (tüm dünyada yükselişte olan fantastik, bilimkurgu, korku sanatlarına rağmen ülkemizde hor görülen bu üretimlere kucak açan tüm yayınevlerine, onların emektarlarına kendim ve yazan, çizen, üreten herkes adına teşekkür ediyorum!) yayınevleri ile görüşmek ve mümkün olursa Eylül-Ekim gibi basıp artık onun kendi yoluna gitmesini sağlamak. Çünkü bir şey bitmeden o atmosferden çıkamamak, yeni bir şeye başlamak gibi bir sorunum var. Yazmak konusunda bu kadar hızlı olup bitmeden başka, beni şaşırtacak bir yola girememek orada takılıp kaldığımı, ilerleyemediğimi hissettiriyor. Yazmak benim için bir arkeolojik kazı, büyük bir macera. Fena heyecanlanıyorum ve o heyecanın samimiyetine tutunuyorum. Her şey gibi bir şey bir yerde duruyorsa bozuluyor. Ramiz'in artık kendi evi, hayatı olmalı. Benim de kendi yoluma gitmem lazım.

Lefter Küçükandonyanis, Murat S. Dural, 120 syf., Gerekli Kitaplar, 2019.

A black and white photograph of Julia Kristeva. She is seated at a table, holding a microphone in her right hand and resting her left hand on her shoulder. She is looking slightly to the left of the camera with a thoughtful expression. The background is softly blurred, showing what appears to be a window with curtains.

Feminist değil, Skotusçu: Julia Kristeva

Ahmet Bülent Erişti

Kadın sorunlarına dair pek çok yazı yazdı Julia Kristeva. Üçüncü dalga feminizm ya da Fransız feminizmi gibi adlandırmaların içinde yer aldığı kabul ediliyor. Kabul ediliyor, diyorum çünkü o kendisini feminist görmediğini söyler: "Bana hep feminist misiniz diye soruyorlar, 'Feminist değilim, Skotusçuyum' diye yanıt veriyorum. Duns Skotus, büyük İngiliz filozof, hakikatin genel fikirlerde değil, tikelde olduğunu düşünüyordu..."

Yol ve yola çıkma düşüncesi, elinde sadece gidiş bileti olan yolcu için değişme, değişirken de kaybolma olasılığı saklar içinde. Yolcu sadece başlangıç noktası bulunan boş bir kitabı, meçhul bir haritayı dolduracaktır ama nasıl? Tüketme potansiyeli açısından yol, bitmeyecek rezervler barındırdığı için yola çıkanın yeni bir dünya yaratma hayali, çokluk, zihninin derinliklerinde gömülüdür. Oysa tükenmiş portrelerden söz açıp potansiyel yolcuya dur ihtarı çekilmesi sıradandır. Dünyanın ve yaşamının bir yol serüveni olduğu düşüncesi ve kutsal metinlerin buna sık yer vermesi; yolun, taşıdığı bilinmezlik rütbesiyle insanı bir tür terbiye etme uyarısıdır. Doğuşumuzla başlayan yolculuk, ölümümüze kadar başını ve sonunu bilmekle birlikte nerelerden geçerek hangi bükülme ve kırılmaları yaşayarak varacağımızı bilmediğimiz bir maceradır. Alberto Manguel'in başka kaynaklardan aktarmasıyla öğrendiğimize göre Eski Ahit'te altı yüz kez geçtiğini bildiğimiz yol sözcüğünün bütün bağlamları, yol sürecinin insanı götürebileceği yerler ve yolcunun başlangıç noktasından hangi veçhelerle uzaklaştığı ve buna bağlı olarak karşılaşılan cezalandırmalarla ilgilidir, yolun sonu ikinci plandadır, yolculuk esastır çünkü.

Bir dönemeçte durmak gerekiyor: Başladığı yere dönme arzusu içindeki yolcu için yol, düşünülerek yaşanan bir zamandan çok, uyuyarak sabahın olmasını beklediğimiz geceye benziyor: Alacaklarını alıp evine dönen taşıyıcı. Yol ve yolculuk, taşıyıcı için ölü zamandır, dahası yüküdür. Yola çıktığı yere döndüğünde, körlüğüne asılı zamansallığı yükünü sırtından indiren bir hamalın rahatlatma duygusuyla yeniden hayatına soktuğunda yükten de kurtulmuş sayar kendini. Hac yolcusudur o; yol ve arayış kavramlarıyla tözsel bir bağı yoktur.

Julia Kristeva 1965 Noel arifesinde Sofya'dan Paris'e yola çıktığında bir hac yolcusu olmadığını, geri dönmeyeceğini ve kaldığında bambaşka bir hayata yolculuk yapacağını hesaplamış mıydı? Ayağının tozuyla önce Roland Barthes sonra da Gerard Genette'nin derslerine girdi, Tel Quel topluluğuna katıldı, Barthes, Foucault, Derrida gibi isimlerle birlikte dergide, metin kuramlarına dair ilk yazılarını yazdı. İlk yıllarda dil üzerine odaklanıp dil-siyaset-özne kavramları üzerine yoğunlaşmışken 1970'ten sonra yavaş yavaş kadın ve annelik sorunlarıyla; 1980'den sonra da Lacan'ın psikanaliz seminerlerinin de etkisiyle psikanaliz ve edebi özne kavramlarıyla ilgilenmeye yöneldi. Denilebilir ki hep biriktirerek, en başta ilgilendiği alanları terk etmeden, tam tersine günümüze kadar dilbilim, psikanaliz, göstergebilim, avangard edebiyat, edebiyat kuram ve eleştiri teorileri, felsefe, feminizm gibi çoklu yönelimlerine romancılığı da ekleyerek bu alanları iç içe ele almasıyla ilginçtir Kristeva.

' 1980'den sonra da Lacan'ın psikanaliz seminerlerinin de etkisiyle psikanaliz ve edebi özne kavramlarıyla ilgilenmeye yöneldi. Denilebilir ki hep biriktirerek, en başta ilgilendiği alanları terk etmeden, tam tersine günümüze kadar dilbilim, psikanaliz, göstergebilim, avangard edebiyat, edebiyat kuram ve eleştiri teorileri, felsefe, feminizm gibi çoklu yönelimlerine romancılığı da ekleyerek bu alanları iç içe ele almasıyla ilginçtir Kristeva.'

'HER ŞEY POLİTİKTİR' DÜŞÜNÇESİNE MESAFELİ

Çoklu yönelimleri bir yana Kristeva'yı ilginç kılan, birbiriyle çelişir ya da karşıt görünen kavramları yeni bir kök haline getirmesidir. "Maternal ve heretik bir etik anlayışını paternal otoriteye içkin bir söylemle (psikanalizle) icat ederken, biyolojik dürtülerin öneminin ancak dil ve kültürle kavranabileceğini söyler; feminist eğilimleriyle yazarken feminist akımı eleştirir." (1) Benzer biçimde siyasetin önemli olduğunu söyleyen ama bugün özellikle kadın sorunları ve cinayetleriyle ilgili motto haline gelmiş olan "Her şey siyasaldır" ve "Kadın cinayetleri politiktir" düşüncesine mesafeli duran bir Kristeva var. Çift başlı ya da zıtlıklarla yürüyen-diyalektik düşünmeden söz etmiyorum- bir akıl yürütme, Kristeva'nın temel özelliği gibi görünüyor. İlgilendiği hemen her alanda çatışmalı, tezat bakışları uyuşturmaya götüren bir zihin, kavramsallaştırmada seçtiği temel anahtar dilin kendisinden başlar buna. Yapısalcı dilbilimin özneyi kendisinin farkında olan bir varlık olarak görmesini, bir anlamda Barthes'ın yazar odaklı okumasını eleştirirken okur odaklı okumasındaki "açık uç" kavramını tekil okuma ve metinlerarasılık kavramsallaştırmasına taşır.

Kendilik kavramına karşılık öznellik kavramını, yani insanın tarih, kültür, dil gibi olgularla biçimlendiğini öne çıkaran bir bakış geliştirirken dil; dilsel olan: metin öne çıkar. İlk bütüncül çalışması diyebileceğimiz Şiir Dilinde Devrim'de metni, neredeyse siyasal bir devrimle karşılaştırır çünkü metin durağanlığı yıkacak bir özne durumundadır. Dil, metni kuran; dolayısıyla da özne'yi oluşturmaktadır. Kristeva, Ferdinand de Saussure ve Barthes'ın yapısalcı bakışıyla Bulgaristan'daki dilbilim öğreniminden iyi tanıdığı Mihail Bahtin'in ilk kez kullandığı metinlerarasılık kavramını ilişkilendirir ve kendisinin ortaya attığı öznellik (subjectivite) kavramıyla sentezler. Öznenin öznelliği ile heterojen olduğunu söylerken kendisinin çoklu düşünme formülasyonunu da dışa vurmuş ve öznellik kavramsallaştırmasında da melez bir yol izlemiştir Kristeva. Bilginin sınırlılığına ve anlamın tekinsizliğine işaret ederken insanın öznelliği üzerine bir kerteriz oluşturmak adına "Saussurecü göstergebilgisiyle (semiotics) Lacancı psikanalizi birleştiren bir proje olan 'semanaliz kuram ve uygulamasını' (2) geliştirir. Bu sayede beşeri bilimler ve modern sanat ve edebiyatta "beden ve dil" kavramları aracılığıyla yeni bir okuma yapılabilecektir.

Avrupa'nın doğusu ile batısının o güne kadar ayrı çizgilerde götürdüğü çalışmaları iç içe geçirmiştir. Yola çıktığı yerden çok uzaktadır ama gezindiği yeni yer ve hayata, başlangıcı da götürmüştür. Bir anlamda çalışmalarının en önemli parçası diyebileceğimiz noktada melez bilinç geliştirmiştir ancak bu,

'Avrupa'nın doğusu ile batısının o güne kadar ayrı çizgilerde götürdüğü çalışmaları iç içe geçirmiştir. Yola çıktığı yerden çok uzaktadır ama gezindiği yeni yer ve hayata, başlangıcı da götürmüştür. Bir anlamda çalışmalarının en önemli parçası diyebileceğimiz noktada melez bilinç geliştirmiştir ancak bu, Daryus Shayegan'ın ifadesiyle yaptıkları bir melezlik değil, ikili düşünme biçimlerinden yeni bir düşünme biçimine geçmenin göstergesidir.'

'Edebiyat yapıtını tekinsiz nesne olarak tanımlamasıyla, 'onun toplumsal bir deneyimleme nesnesi olmadığını' söylüyor Kristeva. Her okur için kurmaca bir metnin tekilliği söz konusudur. Her okur için yeni ve biricik deneyimlemedir okumak. Basit söyleyelim: Anna Karenina'nın başından geçenlere tanık olan okurun görecekleleriyle Tolstoy'un yazdıkları aynı değildir, alımlama tekildir. Tolstoy'un zihninde şekillenmiş olaylar ve kişiler, okurun kendi tekilliğinde yeniden şekillenecektir.'

Daryus Shayegan'ın ifadesiyle yaptakçı bir melezlik değil, ikili düşünme biçimlerinden yeni bir düşünme biçimine geçmenin göstergesidir.

İkili düşünme biçimini içeren ama tümüyle farklı düşünsel tepkime ve karşılaştırmalarla ilerleyen Kristeva, şaşırtıcı yol haritasını kişisel hikâyesinde de gösteriyor ama yüzünü Batıcılığa dönerek. Gençlik yıllarında etkilendiği Maoizmin etkisiyle Amerika'nın Vietnam'a saldırısına tepki duyan Kristeva vardır: İdealistti. Vietnam Savaşı yıllarında Baltimore Üniversitesi'nde ders verme teklifini dünya jandarmalarıyla işbirliği yapmak istemediğini söyleyerek geri çevirmişti. (3)

Aynı Kristeva, 2014'te Paris 7'nin kültür işleri sorumlusu Bernadette' in ağzından Kristeva ile yaptığı söyleşinin başında şöyle tanıtılıyordu: "Kendisini "Bulgar asıllı, Fransız uyruklu ve Amerika'yı benimsemiş bir Avrupa vatandaşı' olarak tanımlıyor." (4) Yol, zamanın paydasına alındığında bölünme ve değişim yaşanıyor.

OKUMAK, OKUR İÇİN TEKİNSİZ VE TEKİL BİR YOLGULUK

Freud 1919'da Tekinsizlik başlıklı bir makale yazmıştır. Cansızmış gibi görünen bir varlığın canlı olma hali ya da canlı görünen bir varlığın cansız olma olasılığının tekinsizliğini ele almıştır makalede. Kristeva, 1969-1977 yılları arasında yazdığı makalelerinde semanalizin nesnesinden söz ederken öteki (sorunsallaştırdığı şey) için tekinsiz nesne diyecektir: Bu tekinsiz nesne, yani bu ön-metin, bu yanıltıcı nesne, beşeri bilimlerin zayıf halkası ve felsefenin etkileyici ötekisi olan genel anlamda sanattan ve özelinde de modern sanat ve edebiyattan başkası değildi. (5)

Edebiyat yapıtını tekinsiz nesne olarak tanımlamasıyla, 'onun toplumsal bir deneyimleme nesnesi olmadığını' söylüyor Kristeva. Her okur için kurmaca bir metnin tekilliği söz konusudur. Her okur için yeni ve biricik deneyimlemedir okumak. Basit söyleyelim: Anna Karenina'nın başından geçenlere tanık olan okurun görecekleleriyle Tolstoy'un yazdıkları aynı değildir, alımlama tekildir. Tolstoy'un zihninde şekillenmiş olaylar ve kişiler, okurun kendi tekilliğinde yeniden şekillenecektir. Okumak, okur için tekinsiz ve tekil bir yolculuktur. Kristeva'nın geliştirdiği metinlerarasılık kavramının, zamana yayılmış çakışmasından çok, her bir okurun tekil deneyiminin ürettiği hayallerin çakışması olduğunu da yeniden düşünmüş olalım. Buysa, yeniden ve yeniden bitimsiz hayal etme eylemi demektir.

Yol, hac yolculuğu değilse tekil ve tekinsizdir; bize hiçbir şey e önlem alma imkânı sunmaz. Yeni ile korkunun; heyecan ile

'Feminist olmadığını söyler ama kadınlık ve kadın sorunlarına yönelik gençlik yıllarından bu yana ilgili olan bir düşünürdür. Cinsiyet Araştırmaları adlı çalışmasında kadının toplumsal konumunu, ruhsal sorunlarını incelemiştir. Devamında kendisi gibi Fransız feminizminin temsilcileri kabul edilen Helene Cixous ve Luce İrigaray ile ataerkil sistem içindeki kadının durumu konusunu tartışır ve "dişiliğin ve kadınlığın doğuştan gelen bir özellik olmadığını" söylemesiyle onlardan kopar.'

kaygının sırt sırta olması, öngörülemeyenin hesaplanamazlığı ile karşı karşıyayızdır.

Çalıştığı her konuya kendi hayat çizgisinin Avrupa'nın doğusundan batısına bölünerek eklememesinde gördüğümüze benzer biçimde yarım bırakılmışlık hissi mi taşıyor Kristeva? Neredeyse öyle görünüyor: Freud'dun bilinçdışının çalışmasında temel öğeler olarak aldığı simgelerin yer değiştirmesi ve bir sembolün birden çok şeyi temsil etmesi süreçlerine, üçüncü süreç olarak bir gösterge sisteminden başka bir gösterge sistemine geçişi eklemiştir. Yine Freud'un psikanalitik kuramını kullanarak "özneye, öznenin oluşumuna ve öznenin bedensel, dilsel ve toplumsal diyalektiğine dayanan bir anlamlama kuramı" geliştirmeye çalıştığını söylemiştir. (6)

Aynı biçimde Freud ve Lacan'ın geliştirdiği psikanaliz kuramlarında çocuğun toplumsal bir varlık olmaya geçişi ve bu gerçekleşirken kastrasyon tehditi yaşaması, dil aracılığıyla egemeni (babayı) tanıması ve annenin asla kavuşulamayacak varlık olarak kalması bilgisi Kristeva tarafından eksik bulunmuş ve annelik işlevi kavramı bilgisi oluşturulmuştur. Son olarak üstünde daha çok durduğumuz Sussurecü göstergebilim çalışmalarına Bahtin'den alıp geliştirdiği metinlerarasılığı da saydığımızda şunu görüyoruz: "Anlamlama biçimimiz dolayısıyla her bilgi tekil olarak yeniden üretilir." Bir anlamda zihinsel üretiminin arka planında çalışan kültürlerarasılık ve tamamlanmamışlık, el atacağı nesneyi seçiminde ve tanımlamada en temel belirleyici konumundadır.

'BANA HEP FEMİNİST MİSİNİZ DİYE SORUYORLAR, FEMİNİST DEĞİLİM'

Kadın sorunlarına dair de pek çok yazı yazdı Kristeva. Üçüncü dalga feminizm ya da Fransız feminizmi gibi adlandırmaların içinde yer aldığı kabul ediliyor. Kabul ediliyor, diyorum çünkü o kendisini feminist görmediğini söyler (7): "Bana hep feminist misiniz diye soruyorlar, 'Feminist değilim, Skotusçuyum' diye yanıt veriyorum. Duns Skotus, büyük İngiliz filozof, hakikatin genel fikirlerde değil, tikelde olduğunu düşünüyordu..."

Feminist olmadığını söyler ama kadınlık ve kadın sorunlarına yönelik gençlik yıllarından bu yana ilgili olan bir düşünürdür. Cinsiyet Araştırmaları adlı çalışmasında kadının toplumsal konumunu, ruhsal sorunlarını incelemiştir. Devamında kendisi gibi Fransız feminizminin temsilcileri kabul edilen Helene Cixous ve Luce İrigaray ile ataerkil sistem içindeki kadının durumu konusunu tartışır ve "dişiliğin ve kadınlığın doğuştan gelen bir özellik olmadığını" söylemesiyle onlardan kopar. Kadınların özgürlük mücadelesinde

tektipleştiği kaygısını dile getirmesi ile ana akım feministlerden sert eleştiriler alan Kristeva, eleştirel çizgisini önemli bir makale ile genişletti (8): Kadınların Zamanı.

Burada hem birinci dalga hem de ikinci dalga feminizmi eleştirirken eşitlik arayışında her bir kadının tekil durumunu düşünmek ve her bir kadın için tekil karar vermek gerektiğini; bunu söylerken de birinci kuşağın verdiği temsil hakkı uğraşısını da ikinci kuşağın verdiği vücut ve duyguların varlığının kabulü uğraşısını da göz ardı etmediğini vurguladı. Kadınla erkeği ayıran şeyleri biyolojik farklılığa indirgemedi ama toplumsal bir soruna da tekillik penceresinden bakmayı geliştirdi. 1996'da "Kanımca artık bütün kadınlar diye konuşmamızın imkânsız olduğu bir döneme geldik" (9) dediğinde üçüncü dalga feminizmin önünü de açmış oluyordu.

Kristeva için yeni bir şey söylemek, eski bir kozanın içinde olmak ve dönüş(tür)mekle özdeş bir kural neredeyse ve bu kural yukarıda belirttiklerime benzer biçimde feminizm konusunda da sürüyor. Kadın sorununu toplumsal alanda cinsiyet kimliğine indirgemeye tepkili olması feminist anlayışlar içinde şaşırtıcı, ayrıksı bir yer oluşturuyor.

Oyuna sonradan katılan ve önceki kuralları içeriden biri olarak değiştirmek; başkalaştırmanın temsilcisidir yolcu Kristeva. Karşılaşmaları bekler ama bunun için. Düşüncenin sıfır noktası kendisinden önce belirlenmiş, iz oluşturulmuştur. Metaforik olarak Bulgaristan yılları sembolik düzlemi; Paris sonrası süreçse semiyotik dönemi anlatır gibidir. Babadan (egemen, anayurt) kurtulabilmiş midir Kristeva? Yol bazen bir kopuş hikâyesidir bazen de gidememe ya da ağlamaklı bir unutamama hikâyesi.

Feminizm konusundaki çatışmalı, farklı yönsemeleri iç içe geçiren ve kimi feminist çevrelerce eleştirilen Kristeva'nın evlilik konusuna bakışı da feminizmin ana akım anlayışına uzak. Kocasını Philippe Sollers ile bir arada yapılan ve evlilik olgusunu odağa koyan söyleşilerden oluşan bir kitap çevrildi Türkçeye. (10) Kristeva'nın kadın meselelerine ve evliliğe bakışıyla ilgili önemli ipuçları veriyor buradaki söyleşiler. "Kadim evlilik müessesesiyle dalga mı geçeceğiz?" dedikten sonra "Pek Sayılmaz." diye cevaplıyor kendisini. İki tekilin evliliğinin bir inanca dayanması gerektiğini söylerken geleneksel evlilik olgusuna mesafeli duruşunu belirtmek adına vurgulamalar yapıyor. Ama inanç diyor hâlâ. İnsanın en eski ve köklü sorunlarından biriyle ilgili konuşurken inancı bir sağaltıcı görmek, bırakalım bu sorunun farkında olan okur ya da araştırmacıları, sosyologları; evlerinde televizyon izleyip kadın cinayetlerine tanık olan insanlar için bile şaşırtıcı bir tablo değil mi bu? Salt kendi evliliğini dahi konuşsa kurduğu dil evreninin farkında bir kadın oysa Kristeva.

'Kristeva için yeni bir şey söylemek, eski bir kozanın içinde olmak ve dönüş(tür)mekle özdeş bir kural neredeyse ve bu kural yukarıda belirttiklerime benzer biçimde feminizm konusunda da sürüyor. Kadın sorununu toplumsal alanda cinsiyet kimliğine indirgemeye tepkili olması feminist anlayışlar içinde şaşırtıcı, ayrıksı bir yer oluşturuyor.'

Kadın sorunlarıyla gençliğinden bu yana içli dışlı olmuş, makaleler yazmış, Fransız feminizmine ve hatta üçüncü dalga feminizme öncülük etmiş bir düşünürün evliliğe dair olumsuzluk çağrıştıran tek cümlesi: “Evliliğin olabilecek tek anlamı tekilliktir.” Evlilik kurumunun ürettiği sorunlardan değil ama evlilik içi ilişkilerin nasıl yürüyebileceğinden söz eden bir Kristeva. Kutsal aile, kapitalist hukuk sistemi vb. birtakım kalıp eleştiriler beklemiyor kimse ondan ama evliliğin tekillik kavramıyla kurtarılacak bir kurum olmadığını söylemesini de beklemiyor; Herkesin evliliği kendisine demesini de. Evliliğin özgüllüğünü öne çıkarıyor. “İki beden birbiriyle eriyip tek beden olması gibi olmayacak bir hayale kapılmadan” diyor. Bir arada olmayı “evlilik olmadan da birliktelik” bağlamına getirmeyi düşündüğünde eleştireliliğe de geçiyor. Evlilik kurumunu kökten eleştirmiş ve serbest aşk kavramıyla ilgili öncülük yapmış Beauvoir-Sartre ikilisini serbestlik teröristleri olarak anıyor. “Cinselliği kontrol fikri kabul edilemez”, iki kişinin aşkında “ikincil partner” olabilir ama “Ben gizlilikten yanayım” diyen kocasına yanıt olarak evliken bir başka partner olmasının saklanamayacağını söylüyor: “Ben sır olmadığına inanıyorum, en azından mutlak sır” dedikten sonra da yine de bir yanıyla katıldığını belirtiyor: “Her şeyi söylemekte hem ikincil partneri hem de asıl çiftteki partneri yok etme arzusu yatıyor olabilir.”

Örnekler çoğaltılabilir ama şu noktayı anlamak ve anlatmak için yeterli: Kristeva, kadın özgürlüğü meselesini tartışırken evliliği, evlilik kurumunun doğurduğu tarihsel-toplumsal bağların tümünü dışarıda bırakıyor. Üretim ilişkilerinin kadın üzerindeki olumsuz rolü, gündelik hayata sinmiş kültürel kodlamalar vs. hepsi kadının tekilliğiyle aşılabılır duygusunda olması şaşırtıcı. 1996, 2011 ve 2014 gibi uzun sayılabilecek aralıklarla yapılmış ve tümünde kadın-erkek ilişkisinin merkeze alındığı söyleşilerde düşünsel omurga çok değişmeden “Birlikte yaşamak nedir, mümkün müdür?” sorusu ve yanıtları yerine “Evlilik nasıl yürüyebilir?” sorusu ve yanıtlarını görüyoruz. Tekillik; özel mülkiyet ilişkileri, çocuk, miras sorunları ve aile gibi kurumsallaşmış bir soruna karşı yegâne çıkış noktası alınabilir mi?

BATI AVRUPA DÜŞÜNME FORMLARINA, DOĞU AVRUPA DÜŞÜNCE PRATİĞİNİ ŞIRINGA ETMİŞ BİR DÜŞÜNÜR

Kristeva yolculuğu boyunca düşünme derinliği ve zihinsel algoritmasında şeyler arasında kurduğu şaşırtıcı bağlarla bilindi. Buna karşın hep o melez düşünmenin izlerini de taşıyor gibi. Alışılmış olanla ya da geçmiş düşünme pratikleriyle köklü bir sorunsallık kurmak yerine, aşırı yoruma başvuru olarak söylersek Batı Avrupa düşünme formlarına, doğup

‘Örnekler çoğaltılabilir ama şu noktayı anlamak ve anlatmak için yeterli: Kristeva, kadın özgürlüğü meselesini tartışırken evliliği, evlilik kurumunun doğurduğu tarihsel-toplumsal bağların tümünü dışarıda bırakıyor. Üretim ilişkilerinin kadın üzerindeki olumsuz rolü, gündelik hayata sinmiş kültürel kodlamalar vs. hepsi kadının tekilliğiyle aşılabılır duygusunda olması şaşırtıcı.’

büyüdüğü Doğu Avrupa formlarının düşünce pratiğini şırınga etmiş bir düşünür. Deneyimleme zenginliğinin ortaya çıkardığı bir düşünme ve yaşama iklimini hissettiriyor. Kristeva hep Bulgaristan'da kalsaydı değil Fransa'da doğup yetişseydi şimdiki Kristeva mı olurdu? Butler'in Kristeva'yı cinsiyet kimliği, lezbiyenlik bağlamındaki eleştirilerine hiç girmiyorum; benim ilgimi çeken, böylesine sorunlu, karmaşık bir konunun her ilişkinin tekilliğiyle nasıl bir toplumsal çözüme gidebileceğinin düşünülmesi. Kristeva'nın birinci ve ikinci kuşak feministlerin merkeze koydukları sorunların aşıldığını, kadının bugün için hem toplumsal hem de bireysel sorunlarla ele alınması gerek, dediğini bilerek soruyorum.

Dünya kitabını fiziksel tasavvur ve düz çizgide okursak yolculuk bizi başladığımız yere getirir okumanın sonunda. Benzer durum mecazî yolculuk ve okumalar için de geçerlidir, Dante'nin cehennem, araf ve cennetteki yolculuktan dünyaya dönmesi gibi. Kristeva geniş bir çember çizerek başlamıştı 1965'te yolculuğuna. Çıkış noktasından çok uzaklara gittiğini bildiğimiz Kristeva, arayışçı kimliğini minimalist çözüm önerileriyle bekleyen kimliğine mi bırakıyor? Kendi büyük anlatısından mı vazgeçiyor? Dante yolculuğuna buradaki var oluşu daha iyi tanımlayabilmek için de çıkmıştı, Kristeva da cennet ve cehennem görmeyi mi tamamladı acaba?

Bahtin, karnaval kavramını anlatırken yola çok önem atfeder. Yol kronotopu, tesadüfi bir şaşkınlık taşıması yanında büyük anlatıyı kuran önemli bir etmendir. Yol ucu açık karşılaşmalarla büyüleyici, korkutucudur ama umut vaat eder. Şaşkınlık Kristeva'nın yolculuğunun temel öğelerinden biriydi ve düşünür bir kadın olarak yola çıkanlara kendi tesadüfi yola çıkışı ve büyük anlatısını kurarken yolun şaşkınlığını anlattı, anlatıyor.

1. Doç. Dr Filiz Kartal, Öznellik ve Psikanaliz makalesi, 2015.
2. Nial Lucy, Postmodern Edebiyat Kuramı, Ayrıntı Yay., çev. Aslıhan Aksoy, ikinci basım 2018, s.56.
3. Halil Turhanlı, Kristeva ve Şiirsel Dil, Birgün gazetesi, 2012.
4. Güzel Sanatların Bir Dalı Olarak Evlilik, YKY., çev. Aysel Bora, 2018, s.77.
5. Nial Lucy, age. s. 56
6. Toril Moi'den aktaran Filiz Kartal.
7. Julia Kristeva, Cogito: Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram, sayı:65-66, s. 185.
8. Julia Kristeva, Kadınların Zamanı, Defter dergisi, Çev. İskender Savaşır, sayı 21, s.7-29.
9. Julia Kristeva, "Özgürleştiren Tekillik", Biamag, 19 Haziran 2010, Hülya Durudoğan söyleşi.
10. Güzel Sanatların Bir Dalı Olarak Evlilik, YKY, Çev. Aysel Bora, İstanbul, 2018.

ETKİNLİK

NO LAND

22 Şubat 2019

Saat: 21:00

Anahit Sahne Beyoğlu,
İstanbul

ANGINA PEKTORIS

23 Şubat 2019

Saat: 20:30

Küçük Salon,
İstanbul

FURUĞ FERRUHZAD

28 Şubat 2019

Saat: 20:30

Kadıköy Boa Sahne,
İstanbul

YUVA | HOME

09 Mart 2019

Saat: 20:30

Toy İstanbul,
İstanbul

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Wilhelm Schmid

Kendiyle Dost Olmak

Hayatı Nasıl Kolaylaştırır?

Kendiyle Dost Olmak

Yazar: **Wilhelm Schmid**Çevirmen: **Tanıl Bora**Yayınevi: **İletişim Yayınları**Baskı Sayısı : **1. Basım**Sayfa Sayısı : **79**

KANT'IN SİYASET FELSEFESİ ÜZERİNE DERSLER

Seçme Eserler

8

HANNAH ARENDT

Derleyen ve Yorumlayan
Ronald Beiner

Ƙant'ın Siyaset Felsefesi Üzerine Dersler

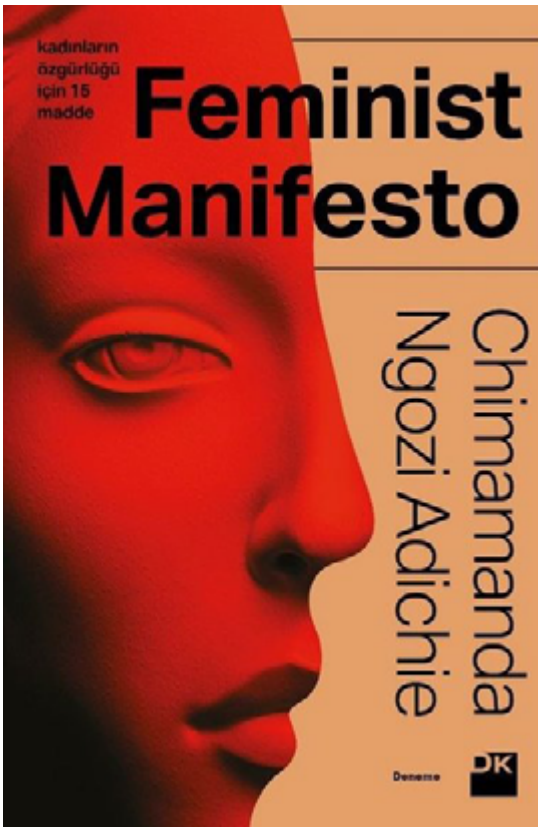
Yazar: **Hannah Arendt**Derleyen: **Ronald Beiner**Çevirmen: **Devrim Sezer, İsmail İlgar**Yayınevi: **İletişim Yayınları**Baskı Sayısı: **1. Basım**Sayfa Sayısı: **264**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Derde Deva Randevu

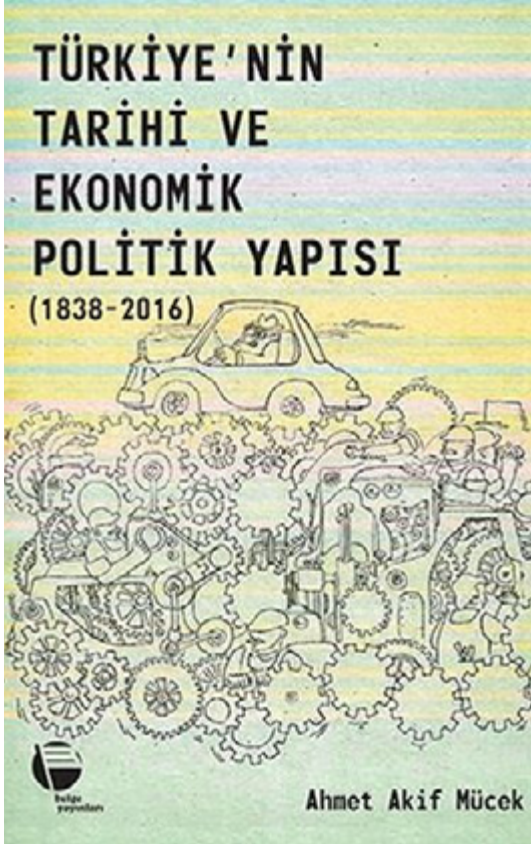
Yazar: **Murat Menteş**
Çevirmen: **Tanıl Bora**
Yayınevi: **April Yayıncılık**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **120**

Feminist Manifesto

Yazar: **Chimamanda Ngozi Adichie**
Yayınevi: **Doğan Kitap**
Baskı Sayısı: **1. Basım**
Sayfa Sayısı: **128**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Türkiye'nin Tarihi ve Ekonomik Politik Yapısı 1838-2016

Yazar: Ahmet Akif Mücek

Yayınevi: Belge Yayınları

Baskı Sayısı : 1. Basım

Sayfa Sayısı : 560

Komşu

Yazar: Can Göknil

Yayınevi: Yapı Kredi Yayınları

Baskı Sayısı: 1. Basım

Sayfa Sayısı: 40

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Dağ Yolunda Karanlık Birikiyor

Yazar: Hüseyin Kıran

Yayınevi: Yapı Kredi Yayınları

Baskı Sayısı : 1. Basım

Sayfa Sayısı : 80

Neşriyat-1 Müsiki:Osmanlı Müziğini Okumak Seti-2 Cilt

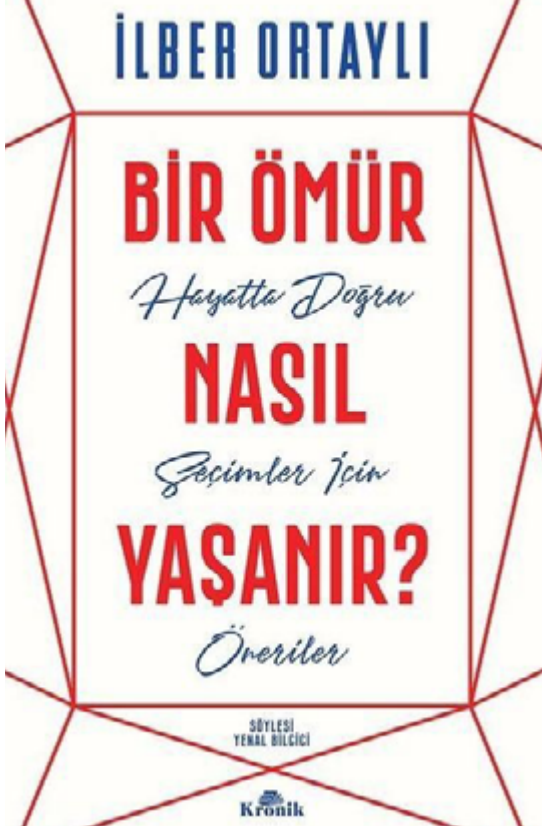
Yazar: Gönül Paçacı Tunçay

Yayınevi: VakıfBank Kültür Yayınları

Baskı Sayısı: 1. Basım

Sayfa Sayısı: 1020

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Bir Ömür Nasıl Yaşanır?

Yazar: İlber Ortaylı
Yayınevi: Kronik Kitap
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 288

Cezeri'nin Olağanüstü Makineleri

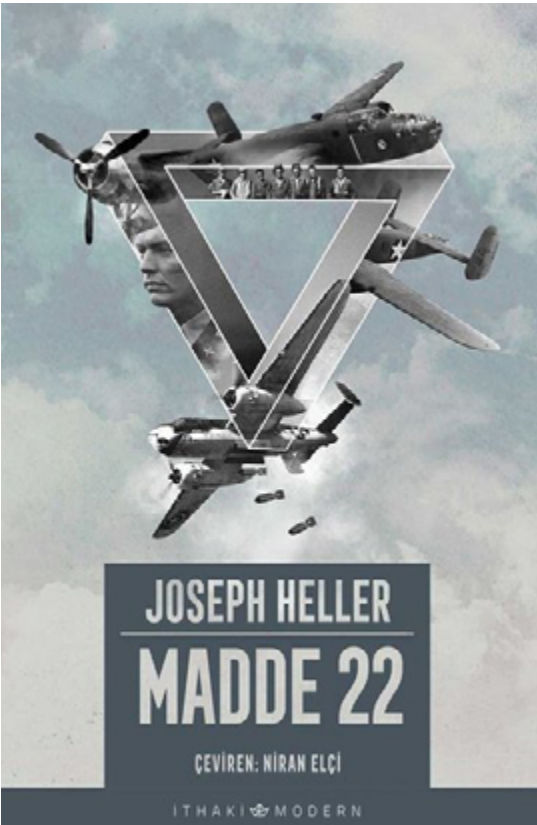
Yazar: Durmuş Çalışkan
Yayınevi: Babil Kitap
Baskı Sayısı: 1. Basım
Sayfa Sayısı: 336

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Kurmacanın Kıyıları

Yazar: **Janques Ranciere**
Yayınevi: **Metis Yayıncılık**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **184**

Madde 22

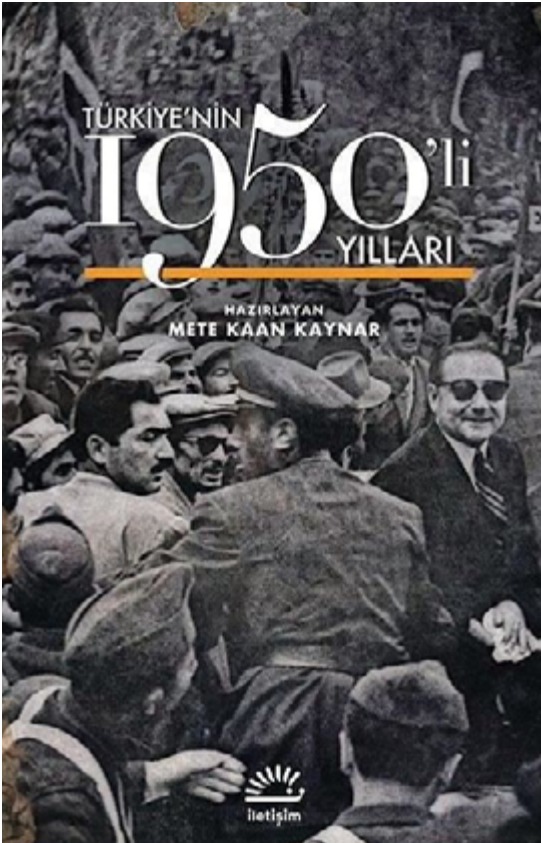
Yazar: **Joseph Heller**
Yayınevi: **İthaki Yayınları**
Baskı Sayısı: **1. Basım**
Sayfa Sayısı: **608**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Dil Hakkı - Azınlık Dilleri ve Çokdilli Yaşam

Yazar: Uta Loeckx
 Çevirmen: Yakup Coşar
 Yayınevi: Dipnot Yayınları
 Baskı Sayısı : 1. Basım
 Sayfa Sayısı : 272

Türkiye'nin 1950'li Yılları

Hazırlayan: Mete Kaan Kaynar
 Yayınevi: İletişim Yayınları
 Baskı Sayısı: 1. Basım
 Sayfa Sayısı: 740

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Kentin Suretleri: Mekan ve Görsel Politika

Yazar: **Bülent Batuman**
Yayınevi: **Dipnot Yayınları**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **212**

Parola 555K: Bir Başkaldırının Sıradışı Öyküsü

Yazar: **Bülent Ulus**
Yayınevi: **Kor Kitap**
Baskı Sayısı: **1. Basım**
Sayfa Sayısı: **264**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Sokakta Siren Sesleri

Yazar: **Adrian McKinty**
 Çevirmen: **İbrahim Yıldız**
 Yayınevi: **Dipnot Yayınları**
 Baskı Sayısı : **1. Basım**
 Sayfa Sayısı : **362**

Göç Kimlik Alevilik

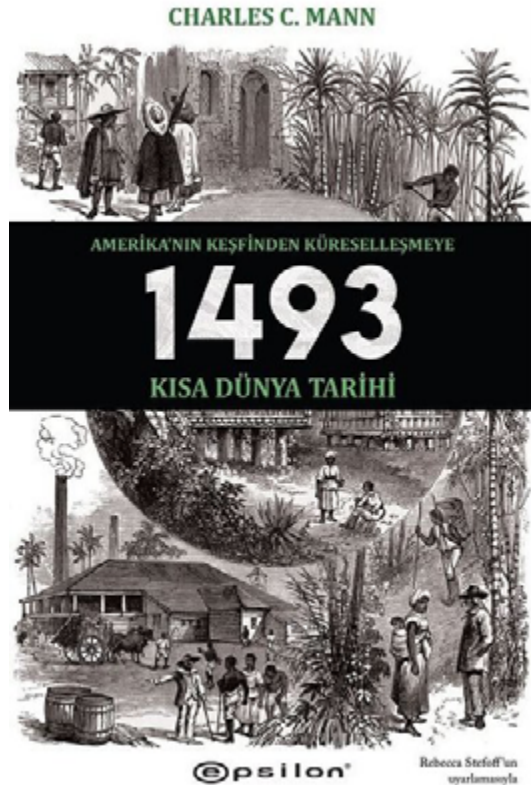
Yazar: **Cemal Salman**
 Yayınevi: **Dipnot Yayınları**
 Baskı Sayısı: **1. Basım**
 Sayfa Sayısı: **414**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Süreyya'nın Saatleri

Yazar: Kerem Görkem
Yayınevi: İthaki Yayınları
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 222

1493-Amerika'nın Keşfinden Küreselleşmeye Kısa Dünya Tarihi

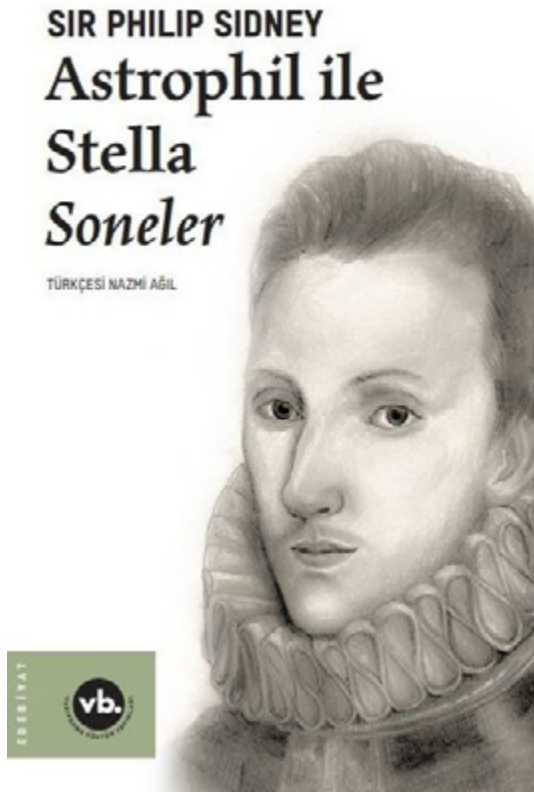
Yazar: Charles C. Mann
Yayınevi: Epsilon Yayınevi
Baskı Sayısı: 1. Basım
Sayfa Sayısı: 333

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Erdem Peşinde Bir Ahlak Teorisi Çalışması

Yazar: Alasdair MacIntyre
 Çevirmen: Muttalip Özcan
 Yayınevi: VakıfBank Kültür Yayınları
 Baskı Sayısı : 1. Basım
 Sayfa Sayısı : 568

Astrophil ile Stella Soneler

Yazar: Sir Philip Sidney
 Çevirmen: Nazmi Ağıl
 Yayınevi: VakıfBank Kültür Yayınları
 Baskı Sayısı: 1. Basım
 Sayfa Sayısı: 240

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

ŞEYDA TALUK

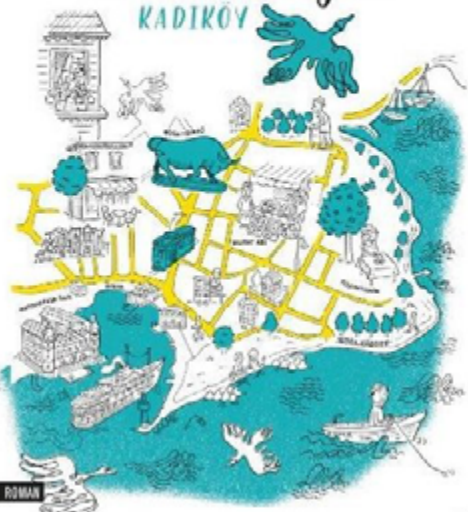
Seçim Nasıl Kazanılır?

Yazar: Şeyda Taluk
Yayınevi: Kırmızı Kedi
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 224

MARIO LEVİ

Bir Cuma Rüzgârı

KADIKÖY

RÖMAN

GÖRDÜKLERİMİZ GÖREMEDİKLERİMİZ -1-

§

Bir Cuma Rüzgârı Kadıköy

Yazar: Mario Levi
Yayınevi: Everest Yayınları
Baskı Sayısı: 1. Basım
Sayfa Sayısı: 247

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

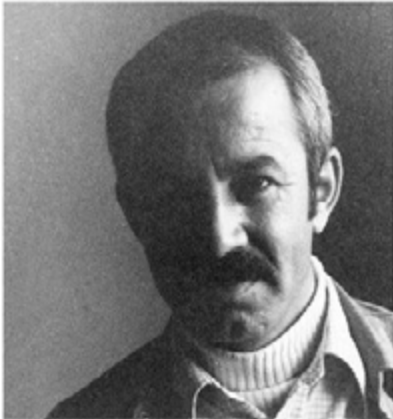
Cam Tavşan-Bir Hıdırellez Günü

Yazar: **Berfin Sıla Kepez**
Yayınevi: **Elma Yayınevi**
Baskı Sayısı : **1. Basım**
Sayfa Sayısı : **40**

SEVGİLİ ERDAL

ERDAL ÖZ'E MEKTUPLAR

1. CİLT

Yayına Hazırlayan: **SELİM BEKTAŞ**

can
sağday

Sevgili Erdal-Erdal Öz'e Mektuplar

Yazar: **Kolektif**
Yayınevi: **Can Yayınları**
Baskı Sayısı: **1. Basım**
Sayfa Sayısı: **416**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Müzik Üzerine

Yazar: Ahmet Say
Yayınevi: Kor Kitap
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 176

Kırk Yamalı Ayna-Yetişkin için Masallar

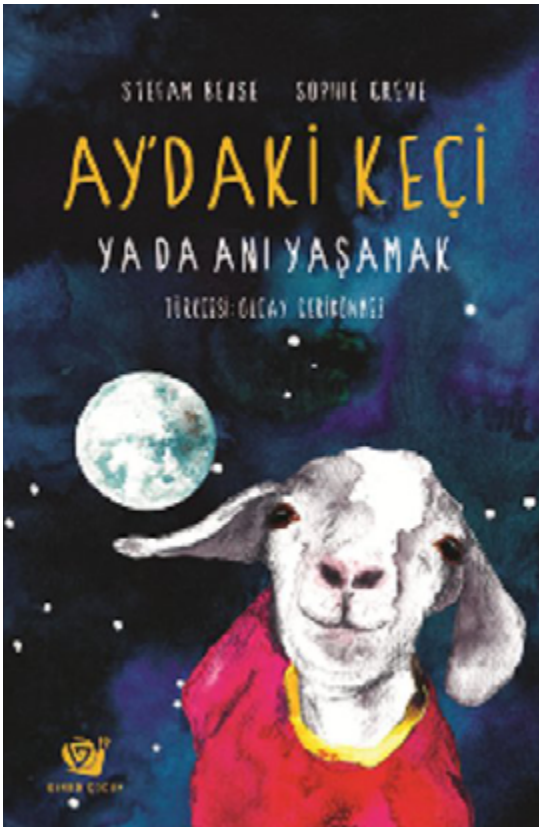
Yazar: Melek Özlem Sezer
Yayınevi: Kor Kitap
Baskı Sayısı: 1. Basım
Sayfa Sayısı: 232

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Poz

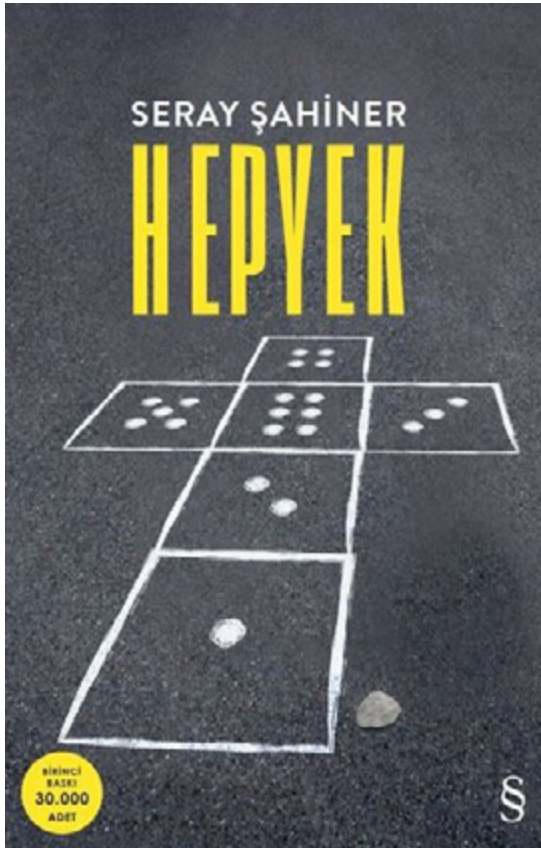
Yazar: **Banu Özyürek**
 Yayınevi: **Everest Yayınları**
 Baskı Sayısı : **1. Basım**
 Sayfa Sayısı : **136**

Ay'daki Keçi ya da Anı Yaşamak

Yazar: **Stefan Beuse**
 Yayınevi: **Ginko Bilim**
 Baskı Sayısı: **1. Basım**
 Sayfa Sayısı: **80**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Hepye

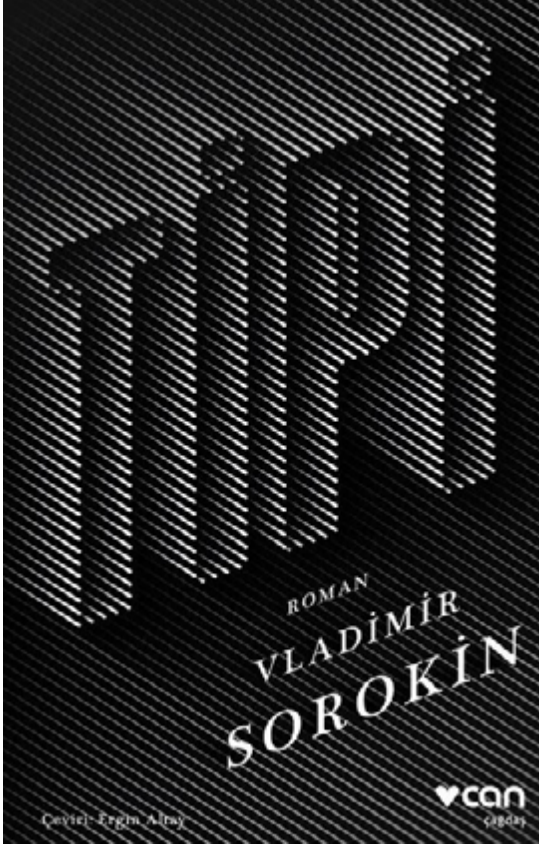
Yazar: Seray Şahiner
Yayınevi: Everest Yayınları
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 164

Babam Şimdi Çok Uzaklarda

Yazar: Necati Güngör
Yayınevi: Güneşli Kitaplığı
Baskı Sayısı : 1. Basım
Sayfa Sayısı : 112

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

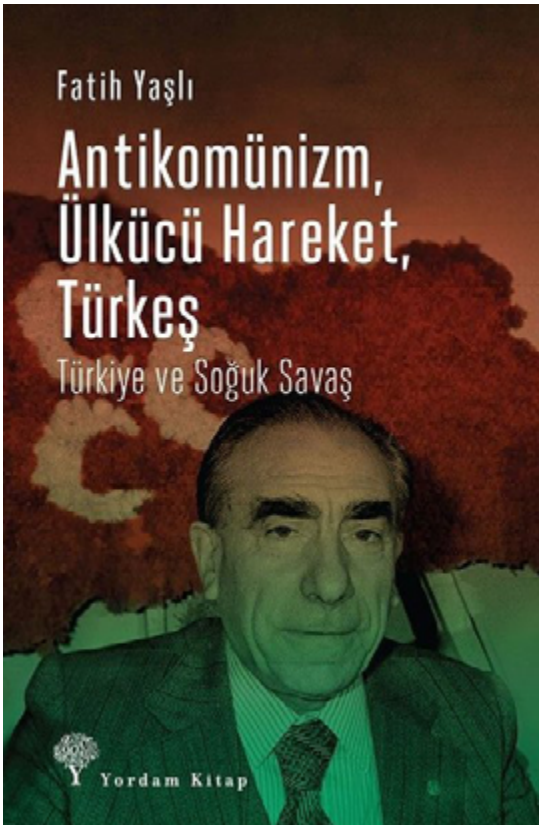
Tipi

Yazar: Vladimir Sorokin

Yayınevi: Can Yayınları

Baskı Sayısı : 1. Basım

Sayfa Sayısı : 200

Antikomünizm Ülkücü Hareket Türkeş

Yazar: Fatih Yaşlı

Yayınevi: Yordam Kitap

Baskı Sayısı 1. Basım

Sayfa Sayısı: 426

ÇOK SATAN KİTAPLAR

EDEBİYAT

1. İçimizdeki Şeytan

Sabahattin Ali, Yapı Kredi Yayınları

2. Kürk Mantolu Madonna

Sabahattin Ali, Yapı Kredi Yayınları

3. Olağanüstü Bir Gece

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

4. Bir İdam Mahkumunun Son Günü

Victor Hugo , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

5. Kuyucaklı Yusuf

Sabahattin Ali, Yapı Kredi Yayınları

6. Bilinmeyen Bir Kadının Mektubu

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

7. Satranç

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

8. Fahrenheit 451

Ray Bradbury, İthaki

9. Şeker Portakalı

Jose Mauro De Vasconcelos, Can Yayınları

10. Suç ve Ceza

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, Türkiye İş Bankası Yayınları

11. Hayvan Çiftliği

George Orwell, Can Yayınları

12. Bir Çöküşün Öyküsü

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

13. Körlük

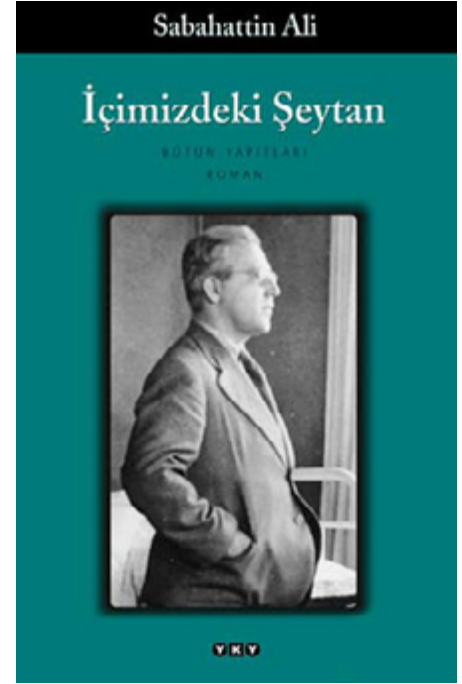
Jose Saramago, Kırmızı Kedi Yayınları

14. Sineklerin Tanrısı

William Golding , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

15. Fareler ve İnsanlar

John Steinbeck, Sel Yayıncılık

ÇOK SATAN KİTAPLAR

EDEBİYAT DIŞI

1. Momo

Michael Ende, Pegasus Yayınları

2. Metastaz

Barış Pehlivan , Barış Terkođlu, Kırmızı Kedi

3. Tüfek, Mikrop ve Çelik

Jared Diamond, Pegasus Yayınları

4. Hayat Cesurlara Torpil Geçer

Bircan Yıldırım, Destek Yayınları

5. Mustafa Kemal

Yılmaz Özdil, Kırmızı Kedi

6. Hayatım

Kazım Karabekir, Kronik Kitap

7. IKIGAI - Japonların Uzun ve Mutlu Yaşam Sırrı

Hector Garcia, Francesc Miralles, İndigo Kitap

8. Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde

Aidin Salih, Yitik Şifa

9. Öğretmenim Bir Bakar Mısınız? - Öğretmen'in Gücü Üzerine

Doğan Cücelođlu, Final Kültür Sanat Yayınları

10. Kalbin Temizse Hikayen Mutlu Biter

Hakan Mengüç, Destek Yayınları

11. İyi Hissetmek

David Burns, Psikonet Yayınları

12. Vazgeçebilmek

Guy Finley, Destek Yayınları

13. Gazi Mustafa Kemal Atatürk

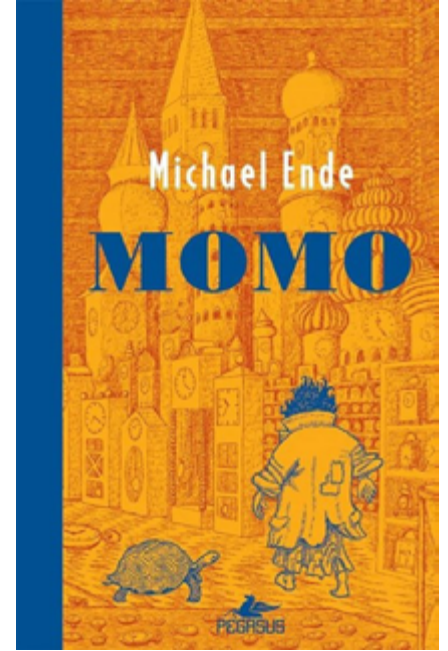
İlber Ortaylı, Kronik Kitap

14. Bağırmayan Anneler

Hatice Kübra Tongar, Hayy Kitap

15. Hayvanlardan Tanrılara Sapiens

Yuval Noah Harari, Kolektif Kitap

gazete duvaR. 'dan oku

4.

[Moda sadece üzerimize yakışanı mı giymek?](#)

9.

[Lenin'in 'Stalin vasiyeti' sahte mi?](#)

15.

[1920'lerden bugüne: Anadolu romanı](#)

25.

[Devletin gözünden 'komonist' Nâzım Hikmet](#)

27

[Bourdieu'nun gözünden muhafazakâr'a bakmak](#)

30

[Epik bir anlatı: Lefter!](#)

36.

[Feminist değil, Skotusçu: Julia Kristeva](#)

